

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

Att leva bakom resten av världen

Upplevelser av erkännande och stigmatisering på
verksamheter för meningsfull sysselsättning.

Danny Hallin & Michael Huynh

Kandidatuppsats SOPA 63

VT 2021

Handledare: Ulrika Levander

Abstract

Authors: Danny Hallin and Michael Huynh

Title: *Living behind the rest of the world – Experiences of recognition and stigma at meaningful supportive occupations.* [Translated title]

Supervisor: Ulrika Levander

Assessor: Julia Rönnbäck

The aim of this thesis was to explore how people with psychiatric disabilities experience interventions of supportive occupation, and how it affects their well-being, sense of meaningfulness, and participation in society. Since the thesis aimed to explore the individuals' feelings and experiences, it was based on a qualitative methodological approach. Through semi-structured interviews, the context in which our participants found themselves were captured. Furthermore, this approach ensured that they were given the freedom to describe their own perceptions of well-being, and their thoughts on the importance of supportive occupation. Seven participants from six different municipalities in Sweden, took part in the study. To interpret the empirical data and critically explore the impact of being a participant of supportive occupation-initiatives, theories on *stigma* and *recognition* were used as an analytical framework. The results indicate that supportive occupation can contribute to break social isolation and create a structure in the everyday life of people with psychiatric disabilities, which empirically comes forth as important to the participants' personal development and sense of meaning in life. The findings further display that supportive occupation-initiatives provide a welcoming atmosphere free from stigmatizing norms. However, it parallelly tends to reproduce stigma, as the partaking in similar initiatives implicitly categorize the participants as unable to function in the 'ordinary' labour market, and very few participants actually do transit into employments. Hence, the overall conclusion of the study is that supportive occupation-initiatives lack in helping individuals' transition to labour market participation, which limits the participants' opportunities of self-realization, employment and a recognition as valuable individuals in society.

Keyword: psychiatric disability, supportive occupation, social isolation, self-realization, *stigma* and *recognition*.

Förord

Att få utföra denna studie har varit lärorikt. Vi har fått fördjupade kunskaper i deltagarnas upplevelser av sysselsättningsverksamheter och hur detta tillför välbefinnande i vardagen, men också kan skapa känslor av skam och stigma. Härigenom har vi fått värdefulla insikter över vilka utmaningar samhället står inför när det gäller ett inkluderande arbete i samhällslivet. Vi vill därigenom tacka alla intervjupersoner för de trevliga samtalen och ert deltagande som gjort denna studie möjlig. Vi vill även tacka vår handledare fil.dr. Ulrika Levander som har varit ett värdefullt stöd när hon guidat och inspirerat oss genom hela forskningsprocessen.

Slutligen vill vi tacka alla närstående som stöttat oss och haft överseende om vår bristande närvaro under forskningsperioden.

Tack!

Danny Hallin & Michael Huynh

Helsingborg, Maj 2021

Innehållsförteckning

1. Inledning	6
1.1 Problemformulering	6
1.2 Syfte	9
1.3 Frågeställning	9
2. Kunskapsläget	10
2.1 Litteratursökning	10
2.2 Psykiatrireformen	11
2.3 Meningsfullhet	11
2.4 Självuppfattning	12
2.5 Arbetsmarknadsdeltagande	14
2.6 Uppsatsens bidrag	16
3. Teoretiska utgångspunkter	18
3.1 Stigma	18
3.2 Erkännande	20
4. Metod	24
4.1 Metodval	24
4.2 Urval och avgränsning	25
4.3 Bearbetning av empirin	27
4.4 Metodens tillförlitlighet	28
4.5 Forskningsetiska överväganden	31
4.6 Metoddiskussion och Covid-19	33
5. Analys	34
5.1 Meningsfullhet – lite pengar, men är ändå rik	34
5.1.1 Bryter farlig isolering	35
5.1.2 Gemenskap – se mig som jag är	36
5.2 Jobb, fast ändå inte	38
5.2.1 Jag använder inte ordet sysselsättning	38
5.3 Här är det mer anpassat	41
5.3.1 Lön, det får man inte	41
5.3.2 Att känna sig behövd	43

5.4 En helt perfekt dag	44
5.4.1 Ett bättre liv sen	44
5.4.2 Jag är på väg	46
6. Avslutande diskussion	48
6.1 Fortsatt forskning	51
7. Referenslista	52
Bilagor	57
Bilaga 1: Intervjuguide	57
Bilaga 2: Informationsbrev	58
Bilaga 3: Samtyckesformulär	59

1. Inledning

1.1 Problemformulering

Personer som står utanför ett arbetsmarknadsdeltagande på grund av psykisk funktionsnedsättning befinner sig – både idag och historiskt – i en ekonomiskt och socialt utsatt position (Socialstyrelsen 2020; SOU 2006:100). Vi vet att den psykiska hälsan påverkas negativt av arbetslöshet och att en stor del av vår identitet bygger på arbete och fritid (Ineland 2014). Ibland befolkningen i stort finns också stora skillnader i det psykiska måendet mellan de som har ett förvärvsarbete och de som inte har ett arbete på grund av sjukdom eller ålder (SCB 2020).

Enligt 5 kap. 7 § Socialtjänstlagen (SFS 2001:453) har personer med psykiska funktionsnedsättningar rätt till en meningsfull sysselsättning när funktionsnedsättningen innebär betydande svårigheter i livsföringen. Lagtexten presenterar inga rekvisit om vad betydande svårigheter i livsföringen innefattar, vilket öppnar möjligheter för tolkning. I samma paragraf uttrycks även att en meningsfull sysselsättning ska vara anpassad utifrån individens förutsättningar. Då det varken framgår i lagtexten vad som anses vara meningsfullt eller vad en sysselsättning konkret innebär, har socialnämnden i respektive kommun utrymme att tolka meningsfullheten utifrån skilda visioner och synsätt. Mello, Dituri och Marcolino (2020) menar att förståelsen av meningsfullhet inte är statisk utan kan variera beroende på vem som tillfrågas. Dock är individens välbefinnande en central del i definitionen (ibid.).

I betänkandet *Ambition och ansvar* (SOU 2006:100), där samhällets insatser till personer med psykiska funktionsnedsättningar utreds, riktas kritik mot att det svenska systemet är bristfälligt när det kommer till att främja arbetsmarknadsdeltagande för målgruppen. Utformningen av verksamheter för meningsfull sysselsättning saknar enligt utredarna ambition att stödja individerna till att komma ut på arbetsmarknaden. Mindre än 0,5 procent av deltagarna i dessa verksamheter går idag vidare till en varaktig anställning inom den reguljära

arbetsmarknaden (Socialstyrelsen, 2020). Att deltagande i arbetslivet utgör en grundbult för att omfattas av det svenska socialförsäkringssystemet, innebär också att personer som står utanför den reguljära arbetsmarknaden på grund av psykisk funktionsnedsättning i stor utsträckning kan förstås som ”fastlåsta” i en marginaliserad samhällsposition (SOU 2006:100). Gruppen är av denna anledning också en av de mest ekonomiskt utsatta grupperna i samhället. Trots det, är det inte är ovanligt att deltagarna helt oavlönat utför kvalificerade arbetsuppgifter upp till 20 timmar i veckan (ibid.).

Jimmy Trevett (2018), förbundsordförande i Riksförbundet för Social och Mental Hälsa (RSMH), har också påpekat att målgruppen generellt står långt ifrån den reguljära arbetsmarknaden och lever i ekonomisk utsatthet. Trevett menar att utbudet på meningsfull sysselsättning för denna grupp är undermålig och att människor med psykiska funktionsnedsättningar därför ofta blir isolerade i sina lägenheter. Då regeringen har uttalat ett mål om att eliminera ekonomisk utsatthet i Sverige innan år 2030 (Socialstyrelsen 2017), lyfter Trevett (2018) att statliga stimulansmedel skulle vara önskvärt för att erkänna målgruppen. Det skulle kunna möjliggöra att deltagare på verksamheter för meningsfull sysselsättning erbjuds en habiliteringsersättning, likt vad individer på daglig verksamhet får genom bistånd från Lagen om Stöd och Service (LSS), vilket skulle kunna utgöra ett steg i att minska gruppens utsatthet.

Socialtjänstlagens portalparagraf understryker att socialtjänsten på en demokratisk och solidarisk grund ska främja människornas ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktivt deltagande i samhällslivet (SoL 1 kap. 1§). Som en möjlig väg att motverka utestängning från arbetsmarknads- och samhällsdeltagande bland personer med psykisk funktionsnedsättning, lyfter Socialstyrelsen (2011) i sina nationella riktlinjer för psykosociala insatser inom socialpsykiatri IPS-modellen som en rekommenderad metod. IPS, står för *Individual placement and support*, och frångår den klassiska grundidén om att individen ska utveckla förmågor på en ”fiktiv” eller anpassad arbetsplats för att senare etablera ett arbetsmarknadsdeltagande (Matscheck 2019). I stället fokuseras det på att stödja och utveckla individens arbetsförmåga på en befintlig arbetsplats. Individen erhåller också lön enligt kollektivavtal för respektive

yrkeskår (ibid.). IPS har gett positiva effekter på människors livskvalité och att modellen främjar utveckling av kognitiva funktioner (Areberg 2013). Den erbjuder också en lösning på de inlåsningsproblem som svenska sysselsättningsverksamheter har kritiserats för att skapa.

Att personer som innefattas av paragrafen för meningsfull sysselsättning är en grupp som både är socialt och ekonomiskt utsatt, och att kritiken mot samhällets insatser för att stödja målgruppens samhällsdeltagande i mångt och mycket är omfattande, väcker frågor – inte minst i relation till hur gruppen själv upplever sin situation. Forskning visar att sysselsättning för personer med psykisk funktionsnedsättning har en viktig funktion för att skapa mening och struktur i vardagen och stärka en positiv självuppfattning (se t.ex. Leufstadius, Eklund & Erlandsson 2009; Boman 2019). Men i vilken utsträckning upplevs sysselsättningen som en förutsättning för välbefinnande – och vad har deltagarna själva för möjligheter att påverka utformandet av sysselsättningen? I den här uppsatsen vill vi fördjupa förståelsen för hur personer som deltar i kommunala insatser för meningsfull sysselsättning upplever verksamheterna och dess meningsfullhet samt hur de reflekterat kring betydelsen av arbete och ekonomi för deras känsla av delaktighet i samhället. För att fånga deltagarna reflektioner i den kontext de befinner sig i, analyseras intervjuutsagorna utifrån en sociologisk och en socialpsykologisk infallsvinkel genom begreppen *stigma* och *erkännande* (Goffman 2020; Heidegren 2009). När det kommer till definitionen av sysselsättning avser denna studie de aktiviteter som erbjuds av sysselsättningsverksamheter och bedrivs inom socialpsykiatri med stöd av 5 kap. 7 § Socialtjänstlag (SFS 2001:453). Vidare används begreppet psykisk funktionsnedsättning, i förståelsen av att en konstaterad psykiatrisk eller neuropsykiatrisk diagnos ligger till grund för och påverkar individens livssituation och funktionsförmåga (Bremberg & Dalman 2015).

1.2 Syfte

Syftet med denna studie är att undersöka hur personer med psykisk funktionsnedsättning som har en beviljad insats för meningsfull sysselsättning enligt Socialtjänstlagen, upplever sysselsättningens meningsfullhet och vilken betydelse den har för deras välbefinnande och känsla av delaktighet i samhället.

1.3 Frågeställning

- Hur beskriver intervjupersonerna sysselsättningen och dess anpassning utifrån deras förutsättningar och behov?
- Hur upplever deltagarna att sysselsättningen påverkar deras välbefinnande och livssituation?
- Vilka brister och styrkor med sysselsättningen synliggörs i intervjuerna och hur påverkar det deltagarnas upplevelse av meningsfullhet och delaktighet i samhället?

2. Kunskapsläget

I detta avsnitt presenteras en överblick av tidigare forskning med koppling till meningsfullhet, sysselsättning och arbete för personer med psykisk funktionsnedsättning. I kunskapsöversikten beskrivs först hur litteratur är funnet inom kunskapsläget. Sedan belyses ämnesområdena som berör målgruppens förutsättningar för ett samhällsdeltagande, upplevelsen av meningsfullhet och individers självuppfattning. Därefter beskrivs forskning kring gruppens möjligheter till arbetsmarknadsdeltagande och slutligen presenteras en övergripande sammanfattning av kunskapsläget, där vi även diskuterar uppsatsens bidrag till kunskapsutveckling.

2.1 Litteratursökning

Vid sökandet av tidigare forskning använde vi LUBsearch och Google Scholar. Både svenska och engelska sökord användes för att utöka träffbarheten. Sökorden var "meningsfull sysselsättning", "sysselsättning", "meningsfullhet", "daglig verksamhet", "psykisk ohälsa", "psykisk funktionsnedsättning", "mental illness", "meaningful occupation", "sense of coherence", "occupational therapy". Fortsatt inspiration togs därefter genom källor från artiklar inom studiens ämnesområde.

Vi upplevde utmaningar i sökandet när det gällde orden "sysselsättning" och "daglig verksamhet". Detta då sysselsättning oftast återspeglar sökresultat som behandlar forskning kring sysselsättningsgrad i förhållande till konjunktur på arbetsmarknaden och inte insatser för sysselsättning genom Socialtjänstlagen. Ordet daglig verksamhet används som synonym till sysselsättning i enskilda fall, men vid sökandet efter forskning blev detta vilseledande då ordet daglig verksamhet oftare syftade på insatser genom LSS och inte SoL. Vidare var det svårt att hitta en tydlig motsvarighet till sysselsättning på engelska, det närmaste vi kom var "meaningful occupation", men speglar inte begreppet i samma utsträckning som i svensk kontext.

En annan upptäckt som vi gjorde vid sökandet av psykisk ohälsa är hur bred definition det finns runt begreppet. Sökandet resulterade i återkommande forskning om lindrigare psykisk ohälsa på arbetsplatsen samt studier med grövre

psykisk ohälsa i form av psykos. Med hänsyn till den breda definition som förekommer behövdes det successivt avfärdas studier för att finna forskning med relevans för vårt ämnesområde om psykisk funktionsnedsättning.

2.2 Psykiatrireformen

Kunskapen om och arbetet med individer som lever med psykisk funktionsnedsättning har förbättrats och utvecklats mycket under senaste decennierna. Samhället sätt att ”hantera” gruppen har också förändrats över tid. Från att individerna oftast placerades i institutionaliserad slutna psykiatrisk vård (Lindqvist, Rosenberg & Fredén 2011), innefattar dagens politiska ambitioner att målgruppen ska utgöra en integrerad del i samhällslivet (DS 2008:23). Den 1:a januari 1995 implementerades (1993/94:218) *psykiatrireformen*. Propositionen som föregick reformen innefattade en folkhälsorapport som indikerade en ökad förekomst av psykisk ohälsa som delvis såg som sammankopplad med bristande arbetsmarknadsdeltagande (ibid.). Enligt Lindqvist, Rosenberg och Fredén (2011) innebar reformen en åtstramning och ansvarsförflyttning av de statliga slutenvårdsplatserna till förmån för ett bredare utformande av öppenvårdsinsatser i kommunal regi. Psykiatrireformen har inneburit en ökning av insatser till målgruppen och att det idag finns ett utbud av sysselsättningar. Dock påpekar Lindqvist, Rosenberg och Fredén (ibid.) att utformningen av insatserna oftast liknar pilotverksamheter som tenderar att skapa otydlighet för samtliga involverade, då tydliga direktiv uteblir. Psykiatrireformens insatser liknas därför med spretiga fragment som hindrar ett helhetsperspektiv. För att helheten ska tillgodoses påpekar författarna att vården, socialtjänsten, Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen måste samarbeta bättre. Det behövs därmed strukturella reformer som klargör de olika aktörernas roller för att samhällets insatser ska kunna kopplas samman och tillfredsställa målgruppens behov och utveckling (ibid.).

2.3 Meningsfullhet

Leufstadius et al. (2008) har genomfört en svensk studie kring upplevelser av meningsfull sysselsättning bland personer med varaktig psykisk funktions-

nedsättning. Studiens resultat lyfter fram centrala teman för att individen ska uppleva meningsfullhet. De olika teman berör betydelsen av att ha ett socialt liv och att känna sig behövd, hålla sig sysselsatt och vara produktiv, vikten av struktur och rutiner med framtidsplaner och mål samt betydelsen av en god hälsa med möjlighet till återhämtning (ibid.). En annan studie visar att personer med psykisk funktionsnedsättning i åldern 20–42 år lever mer riskfyllda liv än de inom samma målgrupp som är äldre, i det här fallet personer mellan 43–55 år (Leufstadius & Eklund 2008). Den yngre åldersgruppen löper större risk för att isolera sig i hemmet och är mindre aktiva i sysselsättningar, vilket kan leda till en rubbad dygnsrytm med låg social kontakt (ibid.).

Enligt Leufstadius, Eklund och Erlandsson (2009) är ett lönearbete högt uppskattat av individer med psykiska funktionsnedsättning. Arbetet utgör en stor del av dessa individers upplevelse av meningsfullhet och välbefinnande i tillvaro. En viktig förutsättning för att arbetet ska uppfattas som meningsfullt är dock att arbetsuppgifterna är individuellt anpassade för att skapa en stimulerande utmaning (ibid.). Boman (2019) pekar samtidigt på att personer som lever med psykisk funktionsnedsättning är den grupp bland personer med funktionsnedsättningar som har sämst möjligheter till ett arbetsmarknadsdeltagande.

2.4 Självuppfattning

Boman (2019) har genom sin avhandling undersökt olika grupper med funktionsnedsättning och hur de uppfattar arbetsmarknaden. Personer med psykisk funktionsnedsättning uttryckte mer än andra grupper med funktionsnedsättningar ett behov av anpassning i arbetslivet i form av ett reglerat arbetstempo, mer tid på sig och individanpassade arbetsuppgifter. Dessa modifieringar menar Boman (2019) att arbetsplatserna bör tillmötesgå för att främja individens vardagliga funktion och möjlighet till arbete. Sheeran och Abraham (1994) menar vidare att arbetslöshet vanligtvis uppfattas som negativt bland människor, vilket kan leda till att en persons självbild kan ta skada när arbetet går förlorat. Deras studie om samband mellan arbetslöshet och självbild visar att personer som är utan arbete i högre utsträckning än andra upplever att omgivningen har en negativ syn på dem. Speciellt påtagligt är detta bland

kvinnor. Familjemedlemmar uppfattas av deltagarna i studien som lika dömande som andra sociala grupper, medan vänner beskrivs som mer tillåtande i sin syn på den arbetslöses situation. Intressant nog visar det sig att de med arbete, uppfattar att arbetslösa har en mer positiv syn på deras situation, vilket författarna menar kan vara en bidragande orsak till att individer som redan är i arbete förstärks i sin självbild (ibid.).

Sheeran och Abraham (1994) visar även ett samband mellan människors reflekterande uppfattning och deras självbild. Har människor negativa uppfattningar om andras syn på dem, tenderar detta att leda till att personen i fråga värderar sig själv lägre och lättare misstror sina egenskaper. De menar också att individer som är långtidsarbetslösa tenderar att skapa en negativ reflekterande uppfattning om sig själv. Det handlar då både om vad individen tillskriver sig själv för negativa egenskaper och hur individen ser på sitt människovärde i förhållande till andra (ibid.). Switaj et al. (2017) menar vidare att självstigma påverkar livskvaliteten negativt och är vanligt förekommande hos personer med psykisk funktionsnedsättning, målgruppen behöver stöd i strategier för att hantera dessa känslor så det inte påverkar individen negativt (ibid.).

Lundberg et al. (2009) har undersökt självuppfattning och upplevelse av stigmatisering bland patienter som har lämnat psykiatrimottagningen. Patienterna beskriver i studien att de ofta känner sig obekväma bland andra människor och upplever sig avvikande från mängden. Samtidigt beskriver de sig inte ha upplevt sig bli särbehandlade i kontakt med myndigheter, arbetsgivare eller hyresvärdar, även då de berättat om sin vistelse på psykiatrimottagning (ibid.). Sheeran och Abraham (1994) lyfter genom socialpsykologerna Wells och Marwell att en skadad självbild kännetecknas av att individen känner sig värdelös och blir självavvisande. Arbetsmarknadsdeltagande spelar här en viktig roll för individens självbild och självkänsla. Boman (2019) menar att det behövs mer anpassningar på arbetsplatser för att skapa bättre förutsättningar för att inkludera personer med psykisk funktionsnedsättning i arbetslivet. Han understryker att gruppen är en av de mest diskriminerade grupperna i arbetslivet. Gruppen återberättar dessutom återkommande om upplevelser av olika variationer av nedsatt behandling, som exempelvis trakasserier, kränkningar och mobbning (ibid.).

2.5 Arbetsmarknadsdeltagande

Arbetslinjen är idag en central idé i den svenska arbetsmarknadspolitiken. Målsättningen är att insatser, med hjälp av finansiellt stöd, ska utvecklas för att ta vara på individens förmågor och sedan matcha dessa mot arbetsmarknaden (SOU 2006:100). Dock har arbetslinjens insats för personer med psykisk funktionsnedsättning varit underutvecklade och måste förbättras för att målgruppen inte ska riskera att marginaliseras från arbetsmarknaden och stagnera på kommunala sysselsättningar (ibid.).

Dunn, Wewiorski och Rogers (2008) har gjort en kvalitativ studie över hur en anställning bidrar till återhämtning för personer med psykiska funktionsnedsättningar. Resultaten i studien visar att ett lönearbete har betydelse för personernas självkänsla. Fördelarna med ett arbete beskrivs i studien genom känslor som stolthet, meningsfullhet, en social identitet och en förbättrad ekonomisk situation. Sammantaget visar resultaten att lönearbete har positiva effekter för återhämtning från psykisk funktionsnedsättning (ibid.).

I lägesrapporten *Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning* (Socialstyrelsen 2020) redogörs aktivitetsgraden för målgrupper inom socialpsykiatri. Det framgår att få individer i målgruppen lämnar sin sysselsättningsverksamhet och att detta oftast sker på grund av ålderdom. Rapporten lyfter även att socialpsykiatri, Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan brister i samverkan för att få ut individerna på arbetsmarknaden (ibid.). Rosenberg (2009) presenterar i sin avhandling att 1,2 procent av den vuxna befolkningen uppskattas leva med psykisk funktionsnedsättning och av dessa har knappt hälften någon sysselsättning. När det kommer till den reguljära arbetsmarknaden är det knappt 15 procent av individerna som har ett arbetsmarknadsdeltagande. För att kunna möta framtidens behov av arbetskraft behövs hjälp av målgruppen (SOU 2006:100). Trots detta riskerar målgruppen att stagnera i ett bidragsberoende med begränsade möjligheter att komma ut på den öppna arbetsmarknaden (ibid.).

Statskontoret (2007) har gjort en kartläggning över insatser för individer med funktionsnedsättning på arbetsmarknaden. Rapporten lyfter olika ekonomiska

subventioner för att få ut personer med funktionsnedsättning i ett arbetsmarknadsdeltagande. Subventionerna finns till för att balansera de extra åtgärder som arbetsgivaren kan behöva anpassa sig efter. Lönebidrag är en av de vanligare subventionerna, men regeringen menar att det behövs fler kraftfulla insatser. En liknande insats till lönebidrag är *Skyddat arbete hos offentlig arbetsgivare (OSA)* som riktar sig åt anställningar inom den offentliga sektorn. Dock är både lönebidrag och OSA tidsbegränsade med ambition om att anställningsformen snart ska övergå till en reguljär anställning. Den nya insatsen som föreslås är en trestegsmodell som först innebär en kartläggning och vägledning, och som sedan övergår till en utvecklingsanställning. Efter det andra steget är ambitionen att hitta ett arbete på den reguljära arbetsmarknaden, antingen genom ett lönebidrag eller en trygghetsanställning. Vad som skiljer trygghetsanställning som insats i förhållande till lönebidrag är den inte har någon bestämt slutdatum utan kan omförhandlas vart fjärde år. Slutligen lyfter kartläggningen att personer med psykiska funktionsnedsättningar tillhör en prioriterad grupp för stöd att komma ut på arbetsmarknaden (ibid.).

Socialstyrelsen (2018) rekommenderar även IPS-modellen som en evidensbaserad metod i arbetet med personer som har psykiska funktionsnedsättningar. Flera studier visar att modellen är framgångsrik för att öka målgruppens möjligheter till deltagande i arbetslivet (Areberg 2013; Areberg, Björkman & Bejerholm 2012; Bejerholm et al. 2014; Matscheck 2019). Areberg (2013) pekar på att modellen kan hjälpa målgruppen att integreras i samhället, förbättra den socioekonomiska situationen och öka individernas livskvalité (ibid.). Areberg, Björkman och Bejerholm (2012) lyfter i sin tur deltagares upplevelse av modellen genom beskrivningar som ”individ Anpassad med utökad möjlighet till ett arbetsmarknadsdeltagande”, ”inger känsla av hoppfullhet” och ”att det skapar meningsfullhet” (ibid.). Bejerholm et al. (2014) jämför IPS med traditionell yrkesrehabilitering, där resultaten visar att det går fem gånger fortare för IPS-deltagare att få en anställning än för deltagare inom annan yrkesrehabilitering. Även Matscheck (2019) påvisar att IPS-modellen är fruktbar, då en högre andel individer kommer ut på den reguljära arbetsmarknaden i jämförelse med andra metoder för yrkesrehabilitering.

Trots att individer med psykiska funktionsnedsättningar är en av de målgrupper med funktionsnedsättningar som har lägst deltagande på arbetsmarknaden (Lindqvist, Rosenberg & Fredén 2011), är det endast 41 procent av kommunerna i Sverige som i dagsläget erbjuder IPS-modellen som en arbetsmarknadsinriktad rehabiliteringsmetod (Socialstyrelsen 2020). Tilläggas kan att enbart 0,5 procent av deltagare på sysselsättningsverksamheter inom socialpsykiatri idag går vidare till arbete på den reguljära arbetsmarknaden (Socialstyrelsen 2020)

2.6 Uppsatsens bidrag

Genom kunskapsläget ser vi att det finns tidigare forskning om individer som lever med psykiska funktionsnedsättningar och hur deras upplevelse av meningsfullhet och välbefinnande kan relateras till olika former av sysselsättnings- och arbetsmarknadsdeltagande.

Individernas känsla av välbefinnande och meningsfullhet genom sysselsättningarna lyfts genom forskning där det fokuseras på upplevelsen av stöd, gemenskap och struktur i vardagen (Leufstadius et al. 2008; Leufstadius & Eklund 2008; Leufstadius, Eklund & Erlandsson 2009). Vi finner även forskning som pekar på att ett deltagande på arbetsmarknaden är en viktig del i individens möjlighet till återhämtning och formande av självuppfattning (Boman 2019; Sheeran & Abraham 1994; Lundberg et al. 2009; Dunn, Wewiorski & Rogers 2008). Samtidigt lyfter vi studier och rapporter som berör behovet av att stödja personer med psykisk funktionsnedsättning till ett aktivt arbetsmarknadsdeltagande (Rosenberg 2009; Socialstyrelsen 2020; SOU 2006:100), där forskning kring yrkesrehabilitering för personer med psykisk funktionsnedsättning sätter fokus på fördelarna med IPS-modellen (Areberg 2013; Areberg, Björkman & Bejerholm 2012; Bejerholm et al. 2014; Matscheck 2019).

Kunskapsöversikten ger en förståelse för hur arbetet med målgruppen tar sin grund i ett historiskt perspektiv, där målgruppen i stor utsträckning varit hänvisad till institutionsvård och burit ett stigma. Vid sökningen av tidigare forskning fann vi en brist på studier som parallellt fokuserar på målgruppens upplevelse av meningsfull sysselsättning och deras möjligheter till full delaktighet i samhället.

Vår studie kompletterar här tidigare forskning genom att vi applicerar de teoretiska begreppen *stigma* och *erkännande* i undersökningen av hur individer med psykiska funktionsnedsättningar upplever sin livssituation och sina framtidsutsikter genom.

3. Teoretiska utgångspunkter

I följande avsnitt redogör vi för de teoretiska begreppen som vi använder för att tolka och förstå utsagorna i den insamlade empirin. Inledningsvis utgår vi från en sociologisk synvinkel och presenterar Erving Goffmans (2020) analytiska begrepp *stigma* som används för att hjälpa oss att förstå kontexten som individerna befinner sig i och dess påverkan på deras livssituation. Därefter behandlar vi begreppet *erkännande* som tar sin utgångspunkt från socialpsykologiska perspektiv genom Carl-Göran Heidegren (2009) och Axel Honneth (2003). Erkännande riktar analytiskt ljus mot faktorer som skapar förutsättningar för utveckling av en sund personlig identitet och ett aktivt deltagande i samhällslivet; att tillerkännas ett värde som individ.

3.1 Stigma

I vår studie använder vi Goffmans (2020) begrepp stigma för att skapa en förståelse för individens sociala position. Då syftet med studien är att undersöka hur individer som lever med psykisk funktionsnedsättning upplever meningsfullhet genom sin sysselsättningsverksamhet lägger vi fokus på hur sysselsättningen bidrar till och motverkar stigmatisering för målgruppen.

Enligt Goffman (2020) skapar människor förväntningar på varandra i sociala sammanhang. Ofta har vi en stereotypisk bild av hur människor inom en viss kategori eller personer med en viss social identitet bör vara. Att vi skapar dessa förväntningar är ingenting som vi själva är medvetna om förrän det blir tydligt att människor inte agerar eller beter sig så som vi förväntat oss. Goffman (2020) menar att våra förväntningar kan vara så pass laddade att de kan ses som faktiska krav som vi ställer på individen och som vi anser att de ska följa. Goffman (2020) väljer att skilja på hur vi förväntar oss att människor ska vara och hur människan verkligen är. *Skenbar social identitet* är ett begrepp som fångar hur individer ska och bör vara utifrån satta föreställningar. Detta skiljer sig från *den verkliga sociala identiteten* som omfattar hur någon faktiskt är (ibid.).

När en person befinner sig i ett socialt sammanhang, där individen särskiljer sig från de andra, blir skillnaderna extra synliga (Goffman 2020). Goffman (2020) menar att ifall en person är annorlunda eller besitter egenskaper som upplevs som stötande kommer individen att få en negativ stämpel i de andras medvetande. Det är i dessa fall som ett stigma uppstår. Ett *stigma* hänvisar till när skillnader mellan den skenbara sociala identiteten och den verkliga sociala identiteten skapar en negativ klang i majoritetsgruppens medvetande (ibid.). Stigma är alltså situationsbundet och kan uppstå i alla möjliga situationer (Goffman 2020). Även positiva egenskaper kan bidra till stigmatisering ifall egenskapen anses som stötande hos individer i personens närhet. Samtidigt menar Goffman (2020) att människor som har nära relationer, utvecklar sympati och förståelse för varandra, vilket gör att stigmatiseringen kan minska i vänskapskretsar (ibid.).

Goffman (2020) menar att stigma kan utforskas utifrån flera håll. Begreppen *misskreditabel* och *misskrediterad* hänvisar till två typer av stigmatisering. En person som är *misskrediterad* upplever att dennes skillnader är synliga utåt eller att dess bemärkta egenskaper är välkända. Individen kan även stigmatiseras utifrån att vara *misskreditabel*, vilket uppstår när individens skillnader är dolda för omgivningen (ibid.). Stigmatiserade individer anses med andra ord ha ett attribut som gör att de avgränsas från andra ”ordinära” individer (Goffman 2020). Om beaktning för kunskapen att alla människor anses vara olika skulle ett vidare resonemang kunna föras om att de ordinära eller normala individerna egentligen inte existerar, utan det är den *skenbara sociala identiteten* som anses vara det normala. En slutsats skulle då vara att alla människor skulle kunna bli stigmatiserade i särskilda situationer, ifall uppmärksamhet riktas på skiljaktigheter (ibid.). I analysen används begreppet *skenbar social identitet* för att åskådliggöra hur stigman tar sig uttryck i olika sociala kontexter. Begreppen *misskreditabel* och *misskrediterad* tillämpas i sin tur analytiskt för att undersöka hur individerna väljer att hantera olika stigman.

Individer som känner sig stigmatiserade försöker ofta dölja det som utmärker stigmat (Goffman 2020). Detta benämns som *skylning* och kan förekomma då stigmat i sociala situationer attraherar fokus och påverkar den sociala miljön (ibid.). Goffman (2020) hänvisar till Fred Davis begrepp *bryta igenom* för att beskriva en annan strategi som kan förekomma hos stigmatiserade individer. Att

bryta igenom handlar om att individen byter riktning på konversationen för att leda samtalet mot ämnen som inte är lika kopplade till deras stigma (ibid.). Begreppen används i analysen för att studera olika möjligheter att förhålla sig till, och rikta fokus från, rådande stigma.

Goffman (2020) menar att attityder som förekommer bland icke stigmatiserade individer minskar livsmöjligheterna för personer med stigma. Även om det inte är avsiktligt, går det inte att komma ifrån att stigmatiserade personer ofta blir diskriminerade och inte blir sedda som fullkomliga individer. Detta i sig menar Goffman (2020) beror på att vi bygger upp en ideologi som övertygar oss om att de stigmatiserade individerna är farliga eller underlägsna. Allmänheten tenderar till exempel att betrakta individer som nyttjar välfärdssystemet med stigma, eftersom de blir hjälpta (ibid.). Sammantaget kan vi genom Goffmans (2020) stigmatologi undersöka hur stigmatiserande uppfattningar påverkar individer som lever i socialt utsatta livssituationer och vilka begränsningar och möjligheter det skapar i personernas självförståelse och sätt att navigera i tillvaron.

3.2 Erkännande

Erkännande som begrepp har bearbetats av ett antal filosofer och intellektuella. Heidegren (2009) menar att George Herbert Mead använder sig av begreppet erkännande som en del av sitt resonemang över hur människor utvecklar sin personliga identitet. Mead (i Heidegren 2009) talar om självförverkligande som en utvecklingsprocess där människor försöker urskilja sig från andra. Att bli erkänd av andra som en egen individ med tankar och attityder förstås här som ett kriterium för att människan ska kunna vara den person hon vill vara (Heidegren 2009). Att urskilja sig från andra menas här i en positiv bemärkelse; människor vill undvika att urskilja sig och ses som annorlunda i en negativ bemärkelse, vilket stämmer överens med Goffmans (2020) teori kring stigma.

Heidegren (2009) tar också upp Alex Honneth som kategoriserar olika former av erkännande i form av *mänskliga primärrelationer*, *rättsligt erkännande* och *social uppskattning*. *Mänskliga primärrelationer* förstås här som en form av erkännande som sker och förekommer i mänskliga relationer. I ett mer vardagligt språk beskrivs det som mellanmänsklig kärlek, där individer som har känslomässiga

kopplingar till varandra ger och får erkännande av varandra. Den här typen av erkännande gör att *självförtroendet* stärks, vilket bidrar till att påverka i hur stor utsträckning en människa känner att den har möjlighet att styra sitt eget liv (ibid.).

Rättsligt erkännande handlar om en individs acceptans och position i samhället (Heidegren 2009). Andra människor kan antingen erkänna en individ som en värdig medlem i samhället eller inte. Möjlighet att delta i aktiviteter i samhället ger människan en bekräftelse; en bekräftelse att hon besitter den kompetens som krävs för att kunna hantera situationer ansvarsfullt. Rättsligt erkännande blir därför grundläggande för människors *självaktning*. En människa besitter *självaktning* när hon uppfattar sig ha egenskaper som krävs för att vara delaktig i samhällslivet (ibid.).

Den sista typen av erkännande, *social uppskattning*, inriktar sig på individens prestationer och egenskaper (Heidegren 2009). Människor besitter olika egenskaper och anses dessa i ett samhälleligt perspektiv vara accepterade och värdefulla kan det ses som ett erkännande för individen. Ett sådant erkännande kan skapa mångfald i samhället om människor lyfts upp och respekteras för sina skillnader. Individer som får *social uppskattning* utvecklar en positiv *självuppskattning*. Individer med positiv *självuppskattning* uppfattar vanligtvis att deras prestationer uppskattas av andra samhällsmedborgare (ibid.).

Honneth (i Heidegren 2009) menar att människor också kan *missaktas*. Detta är erkännandets motsats, vilket kan hämma individens utveckling och skada den personliga identiteten. Ett fysiskt övergrepp är en av de grundläggande formerna av missaktning. Ett fysiskt övergrepp handlar om att någon tar kontroll över en annan människas kropp och detta sker genom bland annat misshandel och våldtäkt. Den kroppsliga smärtan har betydelse för individen men samtidigt skadas individen på flera plan. En sådan missaktning kan skada individernas självförtroende då den medverkar till en rädsla för den sociala världen (ibid.).

En annan form av missaktning är *den rättsberövande*, där individen fråntas sina rättigheter (Heidegren 2009). Rättsberövande kan ta sig i uttryck som diskriminering och rättsberövade individer erkänns därmed inte som fullvärdiga medlemmar i samhället. Detta menar Heidegren (2009) ofta beror på individens

grupptillhörighet, som exempelvis kön och etnicitet. Den grövsta formen av missaktning utgörs av förnedring och kränkning som stigmatiserar individerna (Heidegren 2009). Individernas egenskaper och prestationer nedvärderas härigenom och erkänns inte som värdefulla, vilket gör att individen vanligtvis inte heller tillskriver sina egna egenskaper som positiva (ibid.).

Honneth (2003) menar att individer som missaktas kan drabbas av förändringar i psyket, då missaktning tenderar att leda till negativa känslor som kan skada identiteten. Att inte få erkännande uppfattas vanligtvis som ett misslyckande att uppnå normativa förväntningar. Missaktning kan därför ses som en form av personlig skadegörelse som kan ha negativ effekt på individens handlingsförmåga (Honneth 2003). Vidare tyder detta på att människan är behov av andras erkännande (Heidegren 2009).

Heidegren (2009) tar även upp Stephan Voswinkels bidrag till begreppet erkännande, där *anseende* förstås som en mer modern typ av erkännande. Genom att arbeta framställs exempelvis en bild som visar att personen i fråga är kompetent. Ett arbete kan därigenom leda till respekt, uppskattning för arbetet som utförs och andra positivt laddade uppfattningar om individen. För att ett erkännande ska vara gynnsamt för individens identitet krävs en återkoppling. En person som skaffat en ny frisyr förväntar sig positiva reaktioner från bekanta. En sådan brist på återkoppling benämner Voswinkel som *passiv negation*. När en individ försummas och inte får ett förväntat erkännande utmärker det ofta sig i form av besvikelse (ibid.).

En av Honneths grundtanke är att människor till följd av positiv förstärkning av *självförtroende*, *självaktning* och *självuppskattning* utvecklar en sund *personlig identitet* (Heidegren 2009). En sund identitet bidrar till individens möjligheter för *individuellt självförverkligande*. Missaktning kan i sin tur skapa motsatte effekter och kan således förstöra den personliga identiteten. Voswinkels form av icke-erkännande, *passiv negation*, kan i sin tur bidra till att skapa en osäkerhet hos individen. När personen varken får positiv eller negativ respons blir individen osäker på sin identitet (ibid.).

I den socialpsykologiska begreppsbildning som nu har presenterats, lyfts *erkännande* och *missaktning* som grundläggande förutsättningar för människors möjlighet att forma sin identitet och uppleva ett socialt och samhälleligt värde. I analysen används därför dessa begrepp för att undersöka hur intervjupersonerna kopplar sitt deltagande i sysselsättningsverksamheterna till olika former av erkännande och misskreditering, hur detta sammanlänkas till upplevelser av meningsfullhet och egenvärde samt vilka konsekvenser det får för de framtidsscenarioer och möjligheter till självutveckling som intervjupersonerna ser och beskriver.

4. Metod

I denna del presenteras det metodologiska tillvägagångssätt som har använts i studien för att besvara hur intervjupersonerna upplever sysselsättningen och vad den har för betydelse för deras välbefinnande och känsla av delaktighet i samhället. Nedan redogörs valet av metod, urval, bearbetning av empiri, metodens tillförlitlighet, forskningsetiska överväganden samt en slutlig diskussion angående försvårande omständigheter och utmaningar i genomförandet av vår uppsats.

4.1 Metodval

Eftersom målet var att fånga individers upplevelser och tankar valdes en kvalitativ ansats (Svensson & Ahrne 2015, s. 9ff). Barmark och Djurfeldt (2020, s. 25ff) beskriver att en kvantitativ ansats syftar till att samla in större mängd information och skapa generaliserbara slutsatser. Med en kvantitativ ansats hade studien gått miste om individens känslor och resonemang eftersom svarsmöjligheterna oftast är begränsade till en viss struktur (ibid. s. 25ff).

Vidare funderingar över metodval för insamling av empiri kretsade runt att vi inte ville gå miste om individens upplevelser. Detta styrde studien mot kvalitativa intervjuer för att fånga målgruppens tankar och känslor (Svensson & Ahrne 2015, s. 18ff). Fördelen med intervjuer är att metoden ger oss frihet att under insamlingen av empirin vara inlyssnande och nyfiket undersöka problemområdet (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015, s. 34ff). Vidare följdes rekommendationen av Lind (2014, s. 127ff) om att utveckla en intervjuguide för att strukturera en röd tråd runt de frågor som ska besvaras (se vidare bilaga 1). Bryman (2018, s. 562ff) lyfter två olika intervjuformer vid en kvalitativ ansats. Den ena är *ostrukturerad* och kan liknas vid ett samtal, intervjuaren ställer utforskande frågor runt de områden som intresse finns i samtalsämnet. Den andra intervjuformen är *semistrukturerade* med öppna och formbara frågor utifrån en intervjuguide som kan utvecklas under intervjuernas gång (ibid. s. 562ff). Då ambitionen var att fånga ingående upplevelser men ändå strukturera dessa efter vårt forskningsområde, ansåg vi att en semistrukturerad intervjuform passade studien bäst.

4.2 Urval och avgränsning

När det talas om urvalsmetoder i en studie finns det två olika urvalskategorier. Den första urvalsmetoden är *sannolikhetsurval* som främst används inom kvantitativa studier, där studien eftersträvar att skapa generaliserbar data av ett visst fenomen (Bryman 2018, s. 231ff). Den andra urvalsmetoden är *icke-sannolikhetsurval* som generellt lämpar sig bättre vid kvalitativa ansatser, då urvalsgrupperna oftast är mindre men målet med studien är att fånga subjektiva upplevelser (Bryman 2018, s. 495f). I denna studie föll det sig därför naturligt med ett icke-sannolikhetsurval för att besvara forskningsfrågorna.

Reflektioner i nästa steg kretsade runt avgränsning av urvalsgruppen för att precisera forskningsområdet. Vi inspirerades här av Bryman (2018, s. 495ff) som lyfter forskningsdesignen *ändamålsenligt urval* som är ett icke-sannolikhetsurval. Ändamålsenligt urval innebär att olika kriterier ställs för att avgränsa forskningen till en specifik målgrupp (ibid.). Som avgränsning riktades studien mot sysselsättningsverksamheter som innefattas av socialpsykiatri med insats genom Socialtjänstlagen (SoL). Vår utvalda målgrupp lever med någon form av psykisk funktionsnedsättning, befinner sig i en arbetsför ålder (18–64 år) samt har visat intresse av att delge sina upplevelser.

Vidare nämner Bryman (2018, s. 495ff) att det ändamålsenliga urvalet även karaktäriseras av två olika distinktioner. Den ena benämns som *sekventiella urval*, vilket innebär att urvalsgruppen utökas under forskningsprocessen för att fånga fler aspekter som är av intresse för studien. Den andra distinktionen går under namnet *icke-sekventiella urval* som är en fastställd strategi med en förutbestämd idé om att en viss målgrupp kommer besvara forskningsfrågorna (ibid. s. 495ff). Vår förutbestämda idé var att gå genom en större skånsk kommuns sysselsättningsverksamhet för att därigenom komma i kontakt med hela urvalsgruppen. På grund av sjukdom inom verksamheten formades avgränsningen till ett sekventiellt urval, eftersom urvalsgruppen successivt utvidgades till flera verksamheter än vad som var tänkt från början. Förändringen av urvalsgruppen resulterade i att deltagare från sammanlagt sex verksamheter från olika kommuner i södra Sverige valdes ut för deltagande i studien. Inspiration togs av Svensson

och Ahrne (2015, s. 22) som lyfter fördelar med att intervjua personer inom samma målgrupp men från olika miljöer. Studien skapar på så vis en önskvärd variation inom målgruppen med mindre risk för lokalt präglade kollektiva uppfattningar. Detta ger förutsättningar för att kunna samla in diversifierade och generaliserbara svar för målgruppen (ibid. s. 22).

För att komma i kontakt med målgruppen följde vi även Lalanders (2015, s. 99ff) etnografiskt inspirerade förslag för att få "tillträde till fältet". Detta innebär att skapa kontakt med en person som möjliggör kontakten med intervjupersonerna (ibid. s. 99ff). Vi ringde och mejlade därför till olika verksamheter i södra Sverige för att skapa kontakt med ansvarig person på respektive verksamhet. Efter att en kontaktperson var funnen informerades vi mer ingående om studien över ett telefonsamtal. Därefter skickade vi ett detaljerat informationsmejl om studiens utförande, omfång samt vilken målgrupp studien riktar sig. Efter dialog med totalt tio verksamheter var det sex stycken som resulterade i intervjupersoner.

Vårt riktmärke för antalet intervjupersoner i studien var tio personer efter rekommendation av Rennstam och Wästerfors (2015, s. 222). Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015, s. 42f) pekar dock på att antalet intervjupersoner är svårt att kvantifiera och att det är mättnadseffekten som styr antalet intervjupersoner. Inbokning av intervjupersoner gjordes därför löpande för att successivt avgöra materialets omfattning. Sammantaget genomfördes sju intervjuer, efter det avbröts insamlingen då mättnad av empiri upplevdes. Utöver de sju intervjupersoner som deltog, avbokades två på grund av sjukfrånvaro och en valde att avböja sin medverkan.

Ambitionen var från början att genomföra intervjuerna fysiskt med intervjupersonerna, men på grund av Covid-19 pandemin fick alternativa vägar undersökas. Under diskussion med kontaktpersonerna lyfte vi digitala videosamtal som ett förslag för att möjliggöra ett helhetsintryck (Bryman 2018, s. 591; Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015, s. 37ff). Till intervjupersonerna erbjöds både videosamtal och telefonsamtal, där intervjupersonerna kunde välja själva om de ville bli uppringda på sina privata telefoner eller genom verksamhetens telefon. Av sju intervjuer hölls två intervjuer via Skype och fem via telefon. Tre av

personerna som valde telefonintervju föredrog sina egna telefoner och två personer använde verksamheternas telefon. Båda Skype-intervjuerna hölls via verksamheternas resurser. Av de sju som deltog var fem män och två kvinnor, åldrarna varierade mellan 28–55 år med en medelålder på 38 år. Intervjupersonernas funktionsnedsättningar efterfrågades inte av forskningsetisk skäl. Utifrån sysselsättningsverksamheternas beskrivningar är deltagargruppen heterogen och innefattas av personer med olika typer av diagnoser. Mer detaljerade uppgifter om enskilda intervjupersoner beskrivs inte i studien av integritets- och forskningsetiska skäl.

4.3 Bearbetning av empirin

Bryman (2018, s. 357ff) pekar på vikten av att vara objektiv och transparent vid bearbetningen av empiri, därför beskrivs här med öppna kort de olika stegen i processen. Det tänkande som har legat till grund för denna studie beskriver Bryman (2018, s. 476ff) som *abduktivt*. Det innebär att forskaren vill uppnå en förståelse av intervjupersonernas perspektiv och förankra det med en teoretisk utgångspunkt. Det finns delvis en teoretisk förförståelse och samtidigt undersöks fenomen ur deltagarnas ögon. Ett successivt pendlande mellan empiri och teori leder det analytiska arbetet (ibid. s. 476ff). I denna studie används två teoretiska perspektiv i den abduktiva analysen, *Stigma* och *Erkännande*.

För att kunna analysera intervjuerna spelades samtliga in, därefter transkriberades ljudfilen, vilket innebär att inspelningen skrivs om till text. Texten skrevs fonetiskt för att fånga helhetsintrycket från intervjuerna och inte gå miste om djupet i berättelserna (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015, s. 49ff). För att i tidigt skede utveckla intressanta nyanser och synliggöra kopplingar till forskningsområdet, transkriberades intervjuerna direkt efter respektive intervju (Bryman 2018, s. 698ff). Längden på intervjuerna varierade mellan 25 och 55 minuter. Den slutliga empirin motsvarar ett omfång på 38 sidor och cirka 19 000 ord. Eftersom empirin är fonetiskt skriven innebär det att citat kan få personer att låta korkade. Av den anledningen har viss varsam redigering gjorts för att fånga essensen i stället för talspråket (ibid. s. 577ff).

Efter transkribering av samtlig empiri påbörjades innehållsanalysen som innebär att textens innehåll angreps för att generera analytisk information (Bryman 2018, s. 357ff). Vid denna fas fastställdes hur empirin skulle behandlas. Genom att plocka ut kodord bildades teman med belysning mot vårt forskningsområde (ibid. s. 698ff). Varje tema representerade ett flertal olika meningar som markerades i samma färg. Samtliga meningar från varje tema sorterades och analyserades genom vår teoretiska utgångspunkt. Detta steg upplevde vi som utmanande, att utveckla teman som inte skulle dras ur sin kontext. Bryman (ibid. s. 698ff) pekar på att detta moment bör göras varsamt, för att förhindra studien från att bli missledande eller att helhetsupplevelser från intervjupersonerna uteblir. Med varsamhet i åtanke och strävan efter en teoretisk förståelse av intervjupersonernas perspektiv, utvecklades fyra analysteman som belyser upplevelsen av sysselsättningen i relation till de teoretiska begreppen stigma och erkännande.

Vid analysen av citat har vi valt att anonymisera intervjupersonerna med namnen IP1 – IP7. Vi anger inte heller deras könstillhörighet utan benämner dem som “hen”. I de fall som berättelserna utgör en risk för identifiering har ord ersatts med ett substitut inom parentes. Exempel på vad substituten kan betyda är “sysselsättningen” i stället för namnet på sysselsättningsverksamheten, “staden” i stället för namnet på orten personen talar om, “missbruksproblematik” för att inte identifiera eventuell substans eller rehabiliterande tillhörighet och “yrke” för att inte beskriva vad personen har arbetat med.

4.4 Metodens tillförlitlighet

En studies kvalité och tillförlitlighet diskuteras vanligtvis utifrån termerna reliabilitet och validitet. Begreppen speglar i vilken omfattning studien är replikerbar och i vilken grad studien undersöker det som den avser att göra (Bryman 2018, s. 465ff). Diskussionen om tillförlitlighet i en kvalitativ studie blir något omformulerad eftersom subjektiva upplevelser endast kan användas som referensram. Bryman (ibid. s. 465ff) har därför sammanfattat en alternativ tolkning av tillförlitlighetsbegreppen reliabilitet och validitet när det gäller forskning med kvalitativ ansats, detta gör han genom fyra delkriterier:

Det första delkriteriet är *trovärdigheten* som innefattar i vilken utsträckning studien återspeglar det som verkligen har sagts under intervjuerna, så att resultatet inte blir missvisande (ibid. s. 465ff). Detta tillförsäkrades genom att vi både lyssnade på och tematiserade empirin. Var och en av oss transkriberade de intervjuer som vi själva genomförde.

För att säkerställa att samtliga transkriberingar var korrekta, lyssnade vi på varandras intervjuer samtidigt som den transkriberade texten granskades. På så sätt kunde utsagor kontrolleras och tvetydigheter kommenteras för att inte misstolka det transkriberade materialet. När det kom till tematiseringen utfördes samma procedur, där vi kritiskt granskade varandra så att kodord och citat inte skulle tas ur sin kontext.

Nästa delkriterium som Bryman (ibid. s. 465ff) lyfter är *överförbarhet*. Detta handlar om i vilken utsträckning läsaren av studien får ta del av den kultur som finns inom den sociala kontext som undersökts. Här innebär det att ha en detaljrik återspeglning av empiri i studien för att resultatet ska kunna jämföras med andra studier från liknande miljöer (ibid. s. 465ff). För att vara transparenta över miljön har tydliga avgränsningar av målgruppen gjorts samt definition över såväl sysselsättningsverksamheterna som vad målgruppens problematik kan innefatta. För att läsaren ska förstå kontexten disponerades även en ökad insats för att analysera och förklara pandemins effekter på studien.

Som tredje delkriterium nämner Bryman (ibid. s. 465ff) *pålitlighet*, som innebär att forskningsprocessens samtliga steg presenteras tydligt så att läsaren kan bedöma relevansen i studien. Detta har tillgodosetts genom tydliga rubriker och en strukturerad text. Studiens text och innehåll har blivit kritiskt granskad av såväl ämnesintressenter som deltagare i en studiecirkel. På så vis tillförsäkras tydlighet och transparens för hela forskningsprocessen.

Brymans (ibid. s. 465ff) sista delkriterium är att *konfirmera*, här diskuteras huruvida forskaren har en objektiv hållning till studien och inte låter studiens resultat påverkas av personliga värderingar (ibid.). Det finns en förförståelse hos oss som utvecklas genom livs-, studie- och yrkeserfarenhet. Detta innebär att vår

kunskap kan ha färgat synen på sysselsättningsverksamheter och arbetet med målgruppen. Förförståelse kan ses som både en nackdel och en fördel. Nackdelen är att det fanns en förväntning hos oss om vart studiens resultat skulle kunna leda, vilket innebär en risk att studien styrs i en viss riktning. Fördelen med insyn i ämnet är att det kan skapa mervärde för studien, genom att en känsla finns med för vilka svårigheter som målgruppen kan tänkas möta och hur det kan förstås. Med tanke på våra erfarenheter behövdes en självkritisk hållning för att säkerhetsställa att studien skulle efterfölja en god tillförlitlighet och analyseras förutsättningslöst.

En neutral hållning under intervjun är viktigt då ämneskunskap och strävan efter svar på forskningsfrågorna inte ska förskjutas till intervjupersoner genom ledande frågor. Svensson och Ahrne (2015, s. 18ff) presenterar detta fenomen som intervjuareffekten som ska undvikas för att producera ett rent och objektivt material. Bryman (2018, s. 325) lyfter även risken med följdfrågor som en potentiell fallgrop, där intervjuaren ställer ledande frågor som speglar svar mot en önskad riktning. För att undvika detta noterades påminnelser om risken med följdfrågor så att neutralitet kunde hållas under hela intervjun.

När det kommer till urvalet i studien kan även det granskas utifrån en aspekt om tillförlitlighet. De kontaktpersoner som har gett oss tillträde till fältet har gjort ett eget selektivt urval när de tillfrågat intervjupersoner. Tre av sex kontaktpersoner sade uttryckligen att de tillfrågat lämpliga kandidater för vår studie. Detta innebär dels att maktförhållandet mellan socialarbetaren och klienten kan skapa en känsla av tvång att medverka trots frivilligheten. Det kan också innebära att klienten som blivit tillfrågad har blivit utvald för att hen besitter kvalitéer som kontaktpersonen tycker är representativt för studiens forskningsområde. Det är också möjligt att kandidater med mildare problematik valts ut av olika skäl. Som en av de kontaktpersonerna med lång erfarenhet av målgruppen förklarade är sjukdomsbilden bland deltagarna på sysselsättningsverksamheterna bred och mående kan variera från dag till dag. Detta innebär också att intervjupersonens svar kan ha påverkats beroende på hur måendet yttrar sig under intervjudagen.

4.5 Forskningsetiska överväganden

De forskningsetiska överväganden som gjorts i denna studie har främst kretsat kring vilken nytta som undersökningen gör för målgruppen i förhållande till vilken påverkan deltagandet i studien kan ha för deltagarna. Att vara intervjuperson kan upplevas påfrestande, inte minst när studien innebär att individen ska berätta om sig själv och sin livssituation. Berg (2015, s. 131) lyfter genom netnografiska studier att ju mer utsatt en individ är, desto högre krav ställs det på forskarens etiska hållning. Denna tanke har följt med oss hela forskningsprocessen. Med anledning av detta valde vi redan från början att inte ställa frågor rörande intervjupersonens ekonomi eller sjukdomsbild samt att visa god hänsyn under hela forskningsprocessen genom ett försiktig och respektfullt bemötande. När första intervjuerna hade genomförts, diskuterades etiska aspekter och förhållningssätt kring intervjusituationen med vår handledare för att tillförsäkra en god intervjumiljö för deltagarna. Handledaren föreslog även att vi successivt granskade våra intervjuer samt transkriberade dem i direkt anslutning till intervjun för att synliggöra förbättringsmöjligheter i intervjuteknik, såväl som förhållningssätt, inför kommande intervjuer.

Bryman (2018, s. 182ff) föreslår att intervjuguiden bör granskas etiskt för att säkerställa en god kvalitet. Detta gjordes i studien genom testintervjuer, granskning av handledaren och genom att vi lät verksamheternas kontaktpersoner yttra sig innan vi genomförde intervjuerna. För att skapa en trygg miljö för deltagaren genomfördes intervjuerna mellan endast en intervjuare och en intervjuperson. Deltagarna fick möjlighet att diskutera känslor och funderingar över intervjun och inte förrän de uttryckt att de var redo påbörjades inspelningen. Efter inspelningen stämde vi också av med intervjupersonerna om hur de upplevde intervjun, för att kunna fånga upp eventuella missförstånd eller negativa spänningar som kan uppstå vid insamling av empirin, samtidigt som vi fick möjlighet till att visa vår uppskattning för deras deltagande i studien.

Bryman (2018, s. 170ff) lyfter även att det är viktigt att en studie tar hänsyn till forskningsetiska riktlinjer så att inte intervjupersonen kommer till skada, känner sig bedragen eller känner sig tvungen att svara på frågor som inkräktar på

privatlivet. Detta har undvikits genom att ta hänsyn till forskningsetiska principer som Bryman (ibid. s. 170ff) presenterar genom fyra krav. *Konfidentialitetskravet* innebär att intervjupersonens personuppgifter ska hanteras varsamt så att ingen kan komma åt eller identifiera deltagare i studien (Bryman 2018, s. 170ff). För att säkerhetsställa detta krav har aktivt arbete gjorts för att undvika hantering av personliga uppgifter. Exempelvis har telefonnummer raderats efter respektive intervju, avidentifiering av empiri skett vid transkribering och ingen identifierbar empiri har behandlats online. I anslutning till detta efterföljs även det som Bryman (2018, s. 170ff) nämner som *nyttjandekravet*. Detta innebär att materialet endast kommer användas i syfte för forskningen.

Informationskravet beskriver Bryman (ibid. s. 170ff) som en transparens mot deltagare i studien där de får information om studiens syfte men utan att styra dem med att svar söks mot en viss riktning. Informationskravet upplevdes som utmanande eftersom för mycket information om studien, som exempelvis tidigare forskning, kan färga intervjupersonens utsagor i att berätta vad de tror studien vill komma åt, i stället för att berätta vad de själva upplever. Samtidigt kan för lite information göra att intervjupersonen känner sig förd bakom ljuset med falska förespeglningar. Vid utformandet ett informationsbrev (se bilaga 2) var ambitionen att varken leda eller dölja något för deltagarna. Informationsbrevet tilldelades intervjupersonerna ett par dagar före respektive intervju, på den aktuella intervjudagen lästes informationsbrevet gemensamt och forskningsprocessens olika moment presenterades.

Det tredje kravet för forskningsetiska principer är *samtyckeskravet*, vilket innebär att deltagaren ger medgivande till att forskaren får använda materialet för studien (ibid. s. 170ff). Ett samtyckesformulär (se bilaga 3) utvecklades, men eftersom studien utfördes via Skype och telefonsamtal så lästes samtyckesformuläret upp och ett samtycke togs genom ett muntligt medgivande som spelades in.

I slutskedet när vi skulle behandla analysen uppstod även etiska utmaningar i processen att skriva om stigmatisering och erkännande. Begreppen, som har utvecklats för att synliggöra stigmatiserande processer, kan samtidigt reproducera stigmatiserande föreställningar, om de inte beskrivs och tillämpas på ett välavvägt

sätt. Samtidigt går det inte att förändra utestängande strukturer och stigmatiserande föreställningar om dessa inte synliggörs och diskuteras. Vi har noggrant genomarbetat analysen och citaten för att undvika att tolkningarna ska medföra obekväma känslor för personer som läser studien och lever med psykisk funktionsnedsättning, eller på annat sätt bidra till att vi reproducerar begränsande normer.

4.6 Metoddiskussion och Covid-19

Metoden för studien har generellt varit produktiv för att fånga upplevelserna hos intervjupersonerna. Dock har den rådande Covid-19 pandemi påverkat både urvalsgruppen och insamlingen av empirin. Restriktionerna har inneburit att fysiska möten ska undvikas för alla i samhället. På sysselsättningsverksamheterna har pandemin gjort att utbudet av aktiviteter har varit begränsade och den sociala kontakten för målgruppen har minskat. På grund av detta efterfrågades endast individer som varit delaktiga på sysselsättningen även före pandemin, för att upplevelsen av verksamheten ska speglas av pandemin i så låg utsträckning som möjligt.

En annan svaghet i studien är att telefonintervjuer har använts som metod, där fångas inte mötets alla aspekter som vid ett fysiskt möte (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015, s. 37ff). Även om några intervjuer genomfördes via Skype så förloras känslan i rummet och möjligheterna att läsa av varandras kroppsspråk. Fördelen med telefonsamtal är dock att en trygg miljö kan skapas för intervjupersonen vilket kan förstärka känslan av anonymitet, som i sin tur ger öppnare svar (ibid.). Fördelen med telefonintervjuer är också att det blivit praktiskt möjligt för oss att fånga upplevelser hos individer från sex olika verksamheter i södra Sverige. Sammantaget anser vi att vald metod har varit fruktbar trots sina begränsningar.

5. Analys

Analyskapitlet presenterar studiens analys och resultat. Teori, empiri och tidigare forskning är sammanvävda för att fånga essensen av studiens olika analyssysteman. Vi lyfter fyra olika temaområden för att se hur stigmatisering och erkännande växelverkar och hur det påverkar målgruppen i olika avseenden. Det första analyssystemat berör betydelsen av att ha en sysselsättning i förhållande till individens välbefinnande. Det andra temat lyfter upplevelsen av sysselsättningen och kontexten målgruppen befinner sig i. I tredje analyssystemat tittar vi närmre på hur miljön är anpassad utifrån individens behov. I fjärde och avslutande analyssystemat riktas blicken framåt, där intervjupersonerna beskriver sina möjligheter att utvecklas och uppnå meningsfullhet. I slutet av respektive analyssystema görs en kort sammanfattning av de fynd som uppkommit genom analysen. I uppsatsens slutdiskussion sammanfattas sedan de sammantagna analysresultaten och vi gör en djupare diskussion kring resultatens implikationer.

5.1 Meningsfullhet – lite pengar, men är ändå rik

Denna studie har sin utgångspunkt i 5 kap. 7 § Socialtjänstlagen (SFS 2001:453) som förtydligar rätt till meningsfull sysselsättning för personer med psykiska funktionsnedsättningar. Att försöka definiera begreppet meningsfull sysselsättning utifrån intervjupersonernas perspektiv utgör en fundamental del av analysen. Vad som är meningsfullt är subjektiv och kan vara svår att sätta ord på. IP5 förklarar det så här:

[...]. Jag har full sjukersättning, jag blir inte rik, jag blir inte miljonär på det, men jag blir rik på mitt sociala liv med mina vänner och gemenskapen. [...].

Vår analys av hur deltagarna förstår meningsfullhet är uppdelad i två delar. I första delen ser vi på intervjupersonernas deltagande i samhällslivet och hur det påverkar deras välbefinnande. Den andra delen berör gemenskapen och vad miljön har för effekt på intervjupersonerna.

5.1.1 Bryter farlig isolering

För samtliga intervjupersoner har sysselsättningen en betydande roll i att skapa en känsla av delaktighet och att komma ut från hemmet. IP6 beskriver nedan den kontrast som hans tidigare liv har haft i förhållande till det liv han lever nu:

Innan jag hade en sysselsättning så hade jag inget annat, [...]. Man hade inget att jämföra med. Då insåg jag inte hur dåligt jag hade det, men sen när jag börjat på (sysselsättningen) så insåg jag: Men shit! Har jag haft det dåligt hela tiden när jag kunde haft det så här bra?

Beskrivningen IP6 ger, målar upp hur livssituationen upplevs bli bättre genom sysselsättningsverksamheten och hur det ger honom ett välbefinnande i tillvaron. IP1 ger en liknande berättelse:

[...] det är så bra för personer som har olika typer av psykisk ohälsa, som kan bryta isoleringen och verkligen ha någonstans att gå om dagarna, annars blir det lätt att man blir hemmasittare och kanske sitter mycket vid datorn och inte träffar någon. Därför är det så himla viktigt att verksamheten finns, för att det bryter farlig isolering så att säga.

Att bryta isolering är ett återkommande tema i många av intervjuerna, där individerna berättar att de utan sysselsättningen hade suttit hemma och tittat på TV, spelat datorspel, vänt på dygnsrytmen eller missbrukat. IP1 beskriver i sitt citat att isoleringen är farlig. Tidigare forskning pekar på att intervjupersonerna ingår i en grupp som lever mer riskfyllt liv genom att ha ett lågt deltagande i arbetslivet och tendera att isolera sig (Leufstadius & Eklund 2008). Isolering som skadligt kan även ses utifrån hur IP7 berättar att sysselsättningen hjälper honom att organisera sina tankar och behålla sin hälsa:

När man blir deprimerad och sånt, då kommer man hit, det är bra att arbeta med detta... Det skingrar tankarna på mig. [...]. Jag hade (missbruksproblematik) och jag fick stopp på allting tack vare denna sysselsättning kombinerat med (12-stegsprogrammet). [...] De går

inte liksom, jag måste vara (opåverkad) och får inte komma hit (påverkad).

För IP7 har sysselsättningen inte endast en funktion att bryta isolering. Det handlar även om att komma till en plats med struktur och kontroll, vilket hen beskriver som avgörande för att kunna leva ett liv utan berusningsmedel.

Sammantaget ser vi i intervjuerna att det finns en oro bland majoriteten av deltagarna att återfalla i ohälsosamma mönster som en konsekvens av självisolering. Delaktighet i samhällslivet genom sysselsättning framträder således som en viktig nyckel för intervjupersonerna att bibehålla en god hälsa och balans i tillvaron. För personer som lever med psykisk funktionsnedsättning fyller sysselsättningen en viktig funktion i att skapa struktur i vardagen, då det förstärker delar av individens återhämtning (Leufstadius, Eklund & Erlandsson 2009; Boman 2019). De ohälsosamma effekter som en isolering medför kan utifrån Heidegren (2009) förstås som en brist på erkännande; när mellanmänskliga relationer uteblir riskerar även självförtroendet att brytas ned.

5.1.2 Gemenskap – se mig som jag är

Hur ser då relationen med andra deltagarna i verksamheterna ut, och vilken betydelse beskriver intervjupersonerna att det sociala samspelet har för dem? I materialet framkommer att gemenskapen erbjuder en trygg miljö, där individerna får möjlighet att uttrycka sin egen identitet samtidigt som de får ge utlopp för sina känslor. När IP5 får frågan om vad en sysselsättning har för betydelse svarar hen följande:

[...]. Jag blev sedd som mig själv, började växa i mig som person, fick bättre självförtroende och sånt. Innan var jag liten och rädd, jag låg bara hemma och glodde på filmer. [...] Alla säger hej här, jag menar Waow! De ser mig som jag är och inte bara ett hej... Alla är glada att se mig. Det känns bra! [...] Jag blir inte sedd för min diagnos [...] Jag kan ta med mig all min ångest hit och jag mår bättre när jag går här ifrån.

IP5 beskriver sysselsättningen som en plats där hen både kan utvecklas som person och söka stöd när hen upplever motgångar. Uppskattning av stödet som gemenskapen med andra deltagare och personalen ger, genomsyrar majoriteten av intervjuerna. Men det finns personer som inte upplever samma behov av gemenskap. I citatet nedan från IP3 exemplifieras detta:

Jag passar in i att jag kan göra de sakerna som jag gör där. Men, jag har svårt att relatera till andra människor där, men det är bra ändå. Det är många småsaker som är bra ändå. Vad jag fått med mig därifrån är att jag går upp klockan åtta på måndag, samt att vi cyklar och ser nya delar av (staden) som jag inte riktigt sett tidigare.

IP3 lyfter att struktur och rutin har en avgörande betydelse för vad hen får med sig från verksamheten. Genom citatet syns även att en tillåtande miljö framstår som viktigt för delaktigheten, där deltagarna kan känna att de passar in, även om de inte till fullo alltid kan relatera till varandra. Sysselsättningen kan därmed förstås bidra med gemenskap, även om det som IP3:s fall inte innebär att sociala relationer med övriga deltagare är det som värdesätts högst.

Analysen visar sammanfattningsvis att intervjupersonerna är samstämmiga i att delaktigheten i sysselsättningarna utgör en viktig aspekt för deras individuella hälsa. Gemenskapen på sysselsättningen ger såväl stöd vid motgångar som ett redskap för att bryta ohälsosam isolering. Genom en tillåtande miljö får intervjupersonerna möjlighet att utvecklas på en trygg plats. Betydelsen av gemenskap kan observeras genom *mänskliga primärrelation* (Heidegren 2009). Människor blir erkända genom de sociala banden som skapas, erkännande som förekommer inom de sociala relationerna kan i sin tur påverka individens *självförtroende*.

En tillåtande plats förhindrar enligt Goffman (2020) att stigmatisering uppstår och individens personlighet kan undgå att skadas. Goffman menar vidare att närmare kontakt med andra människor kan bidra till att en förståelse och sympati utvecklas, som motverkar stigmatisering. Människor har lättare att integreras i sociala gemenskaper där individerna omfattas av liknande utmaningar (ibid.) Detta ser vi inom verksamheterna, då intervjupersonerna beskriver att det finns en

djupare förståelse för varandras svårigheter. Sysselsättningsverksamheten ger individerna således möjlighet att bli betraktade utifrån sina positiva egenskaper, i en trygg miljö, fri från stigmatisering. Vidare illustrerar begreppet *social uppskattning* hur individen blir erkänd för sina färdigheter och respekteras med sina olikheter (Heidegren 2009). Social uppskattningen kan här förstås bidra till en positiv självuppskattning, vilket i sin tur kan ge positiva effekter för individen även utanför den skyddade miljön (ibid.).

5.2 Jobb, fast ändå inte

När människor tillskrivs kategoriseringar som ligger utanför normen tenderar en stigmatisering att utvecklas (Goffman 2020). I följande analysavsnitt undersöks den påverkan som deltagarna upplever av stigma och på vilka sätt sysselsättningen hjälper till att lindra stigmatiserande effekter.

5.2.1 Jag använder inte ordet sysselsättning

Eftersom en sysselsättningsverksamhet är till för människor som behöver stöd i sin livssituation – eller som det uttrycks i Socialtjänstlagen ”har betydande svårigheter i sin livsföring” – medför det en viss föreställning om de individerna som deltar. En *skenbar social identitetsbild* av deltagarna riskerar på så sätt att skapas av personer som befinner sig utanför verksamheten (Goffman 2020). För att motverka stigmatisering av deltagarna på sysselsättningarna har en del verksamheter valt att namnge verksamheterna utifrån det yrke som uppgifterna som utförs kan relateras till, så som Biltvätten, Hunddagiset, Verkstaden, Restaurangen, Cafét och så vidare. För att fånga hur deltagarna själva uppfattar sin sysselsättning ställde vi frågor om vad de anser karakteriserar sysselsättningen samt hur de beskriver sin sysselsättning för utomstående personer.

Vid intervjuerna efterfrågade vi tre spontana tankar som uppstår när intervjupersonerna hör ordet sysselsättning. Svaren var generellt positiva, när intervjupersonerna utgick från sin egen syn på verksamheten. Återkommande ord var glädje, trygghet, gemenskap och arbete. Men IP4 skiljer sig i sitt svar när hen säger följande: “Ja men det är, lite negativt, men asså, att det är lite, jaa...”. IP4

associerar spontant till någonting negativt när hen hör ordet “sysselsättning” IP4 fortsätter med att förklara varför hen går till sysselsättningen:

“[...] jag har ju... att jag mår bättre när jag varit där, och det känns bra liksom...”

Det negativa handlar således inte om att sysselsättningen är dålig för IP4. Intervjun fortsätter:

Intervjuare: Vad svarar du när någon frågar om vad du gör om dagarna?

IP4: [...] jag säger ju jobbar, fast det är ju inte ett riktigt jobb. [...] Jag använder inte ordet sysselsättning utan använder ordet jobb.

Vi fann här en intressant koppling mellan svaret från IP4 och den studie som gjorts av Sheeran och Abraham (1994). Deras forskningsresultat visar att arbetslösa ofta uppfattar att människor med arbete ser ner på dem. Då sysselsättningsverksamheten betraktas som en stödverksamhet för människor med betydande svårigheter i sin livsföring, riskerar medlemmarna av gruppen att per automatik bli stigmatiserade; samtliga individer tillskrivs gruppens “icke önskvärda” egenskap (Goffman 2020). Detta synliggörs också i intervjun med IP4, som i sitt sätt att tala om vad hen gör beskriver sysselsättningen som ett jobb.

Likt IP4, väljer två andra intervjupersoner att benämna sysselsättningen som ett arbete. Ytterligare tre deltagare använder i sin tur namnet på sin sysselsättning, som har jobbklingande namn, för att beskriva till utomstående vad de gör. Dessa intervjupersoners sätt att tala om sin sysselsättning kan därför förstås som en strategi för att hantera stigmatisering. En person med psykisk funktionsnedsättning kan förstås som *misskreditabel* när individens funktionsnedsättning inte är direkt synlig utåt vid en första anblick (Goffman 2020). Genom att beskriva sin sysselsättning som ett yrke kan individen dölja sin funktionsnedsättning och på så sätt undvika obekväma frågor. Fenomenet benämner Goffman (2020) som *skylning*.

Men i urvalsgruppen fanns det även personer som är öppna med sin situation. IP5 beskriver vad hen gör om dagarna på följande sätt:

Jag säger, jag går på (sysselsättningen). ”men vad är det för något”, ja det är en sån dagverksamhet för psykiskt funktionshindrade. Jag skäms inte [...] Detta är så kallat mitt jobb. Jag har inget annat jobb, för jag kan inte jobba på något annat ställe. Jag måste kunna fungera. Asså. Fungera socialt också. Det gör jag ju, men att orka med någonting om dagarna då är jag på (sysselsättningen).

Trots att IP5 är öppen med att berätta om sin sysselsättning och situation, är det samtidigt tydligt att IP5 måste förhålla sig till det stigma som tillskrivs verksamhetens deltagare. Hen poängterar att hen inte skäms, som om det var något hen borde göra. Indirekt förstår vi även här att deltagandet kan medföra ett stigma. I citatet vänder IP5 sedan direkt riktning på samtalet till att fokusera på vad som är bäst för hen, utifrån hens egna personliga förutsättningar. Detta illustrerar en annan strategi för att hantera stigma, som beskrivs av Goffman (2020), att *bryta igenom* samtal som berör avvikelsen. Detta kan ske genom att individen, som IP5 här gör, avleder diskussioner till ett ämne där det avvikande hamnar i skymundan (ibid.). En notering vi gör vid intervjuerna är att de deltagare som har svårt att *bryta igenom* förefaller vara försiktigare med att synliggöra sin avvikelse. Som vi ser det är en strategi utvecklad för hur negativa spänningar avleds och individen har därmed kontroll på konversationen. Samtidigt äger intervjun rum i en miljö som kan förstås som trygg för IP5, där hen känner sig bekväm med att berätta om sina svårigheter. Kanske hade det öppna sättet att tala sett annorlunda ut i socialt samspel med nya – eller andra – människor?

Sammantaget benämner tre av intervjupersonerna sin sysselsättning som jobb eller arbete. Två uppger sig ange sysselsättningsverksamhetens namn. En av intervjupersonerna säger att hen tränar och IP5, slutligen, lyfter att hen inte skäms över sysselsättningen eller sin situation. Vi kan alltså se att deltagarna huvudsakligen väljer att *skyla* det faktum att de är deltagare på en sysselsättningsverksamhet. Utifrån detta kan vi dra slutsatsen att det förefaller finnas en genomgående stigmatisering i att vara deltagare på en sysselsättningsverksamhet, som deltagarna behöver förhålla sig till.

Deltagandet i sig bidrar alltså till en stigmatisering, samtidigt som deltagarna generellt lyfter fram positiva aspekter av sysselsättningen, där dess bidrag till

deras välbefinnande ligger i fokus. I detta avseende bidrar deltagandet till att minska och lindra stigma. Behovet av att motarbeta upplevelsen av stigmatisering kan förtydligas genom tidigare forskning som pekar på att självstigma har en negativ påverkan på individens livskvalitet (Switaj et al. 2017). I vilken utsträckning sysselsättningen motarbetar stigmatisering och stärker individers identitet – alternativt reproducerar stigma som kan verka skadande för självbilden – blir därför svårt att enkelt sammanfatta. Analysen visar hur faktorer som motverkar, såväl som reproducerar, stigma ryms inom verksamheterna. Analysen går nu vidare med att undersöka vilka former av erkännanden som deltagarna upplever och saknar i verksamheterna.

5.3 Här är det mer anpassat

Människor är sociala varelser och behöver få uppmärksamhet och uppskattning från andra för att kunna utveckla en positiv självrelation (Heidegren 2009). Enligt Honneth (Heidegren 2009) är erkännande en väsentlig del för individens *självförtroende*, *självaktning* och *självuppskattning*. Detta analysystema behandlar faktorer som kan påverka individens personliga identitet i olika avseenden.

5.3.1 Lön, det får man inte

En sysselsättningsverksamhet ger individerna en möjlighet att delta i samhällslivet och fylla dagen med givande aktiviteter. Det betyder däremot inte att det alltid är tillräckligt, även om tanken med sysselsättningen är god. Nedanstående citat från en intervjuperson illustrerar hur detta kan ta sig uttryck:

Intervjuare: Upplever du att det fattas något i din vardag som sysselsättningen inte erbjuder?

IP4: Ja, jag tänker, alltså lön, det får man inte...

I ovanstående citat nämner intervjupersonen att lönen uteblir. Det framkommer i intervjun att personen utför olika sysslor och gör sitt bästa utifrån sina förutsättningar. Ändå är personen i fråga inte berättigad till en riktig lön för arbetet. Heidegren (2009) beskriver en form av erkännande som *rättsligt erkännande*. En rättsligt erkänd person betraktas som en fullvärdig medborgare

(ibid.). Ett arbetsmarknadsdeltagande innebär att lön utgår för utförd arbetsuppgift. En lön kan betraktas som ett symboliskt intyg på att arbetsuppgiften värdesätts. Intervjupersonen ovan beskriver avsaknad av lön för den insats som utförs på sysselsättningen. IP4 förnekas därför ett rättsligt erkännande – i detta fall lön – på grund av hens tillskrivna status och den position hen har som deltagare på en sysselsättningsverksamhet. Den här formen av erkännande anses vara betydande för individens *självaktning* (ibid.). En annan intervjuperson beskriver en liknande avsaknad av erkännande:

IP6: Ja men mitt mål är ju att stå i en affär, på riktigt, riktigt jobb asså. Det jag har nu är ju bara arbetsträning.

Intervjuare: Gör du inte ett riktigt jobb på arbetsträningen?

IP6: Ja det gör jag ju, men jag tänker där är ju inte lika mycket ansvar och sånt här, än vad det är när det är ett jobb på riktigt liksom.

Ett "riktigt" jobb för IP6 betyder också mer än bara lön. Från citatet går att utläsa att intervjupersonens önskar ett "riktigt" jobb. Honneth (i Heidegren 2009) för ett resonemang om att människor strävar efter erkännande för att stärka sin egen identitet. Erkännanden i form av *social uppskattning* bidrar till en förstärkning av människans *självuppskattning* (ibid.). En anställning skulle i detta fall uppfattats som ett erkännande i form av *social uppskattning* då det är en återkoppling på att hens förmågor och prestation är uppskattade på arbetsplatsen. Även om det är tydligt under intervjun att personen i fråga utför liknande arbetsuppgifter som, och avlastar, de ordinarie anställda som arbetar på "riktigt" beaktas inte individens prestation. Detta förklarar varför personen ser sin arbetsplats huvudsakligen som en form av stöd. Intervjuutsagorna illustrerar här den brist på rättsligt erkännande och erkännande genom social uppskattning som deltagandet i sysselsättningsverksamheterna kan innebära.

5.3.2 Att känna sig behövd

I intervjumaterialet återkommer samtidigt berättelser om sysselsättningsverksamheterna som en miljö där individerna exponeras för olika former av erkännande. Att känna sig behövd är ett återkommande tema i flera intervjuer.

IP6: Ja men de är mina kollegor, att träffa dem och jobba med dem, just att känna sig behövd. Det är det som driver mig liksom.

I ovanstående fall beskriver intervjupersonen en upplevelse av erkännande från kollegorna som värdesätter hjälpen som individen bidrar med. Utifrån citatet går det att utläsa att kollegorna upplevs som värdefulla och att de vänskapliga relationerna har en betydelse för intervjupersonens upplevelse av meningsfullhet. Den här formen av erkännande går att relatera till det analytiska begreppet *mänskliga primärrelationer*, där individen genom vänskapliga band känner sig betydelsefull (Heidegren 2009). Den arten av erkännanden förstärker individens självförtroende. När kollegorna visar uppskattning för individens prestationer, innebär detta även att kollegorna bidrar med erkännande i form av *social uppskattning*. När IP3 får frågan vilken betydelse sysselsättningen har svarar hen så här:

Ja, det är just det, det kan ge någonting... [...] även saker som är små, att utvidga sin värld. Just det att känna att man klarar av det. Innan gjorde jag jobb som kanske är jobbiga att göra. Till exempel, jag var i butik, klarade inte av det många gånger, det gick inte... Här är det mer anpassat, det är lagom, jag kastas inte in i ett inferno av grejor som är väldigt svåra att klara för mig.

Några intervjupersoner beskriver att de vill och tycker om att arbeta, men att de har upplevt tidigare arbete på den reguljära arbetsmarknaden som för krävande. Känslan av att klara av sina sysslor på sysselsättningsverksamheten lyfts samtidigt fram som centralt. Heidegren (2009) beskriver att ett arbete bidrar till ett *erkännande*, då prestationen blir synligt för andra och är ett bevis på människans kompetens. Om andra inte ser värdet i prestationen eller nonchalerar individens bedrift riskerar individen att *missaktas* (Heidegren 2009). Former av missaktning kan mycket väl ha förekommit på tidigare arbeten utifrån de upplevelser som IP3

beskriver. På sysselsättningen är kraven lägre. Prestation värdesätts därför utifrån andra kriterier på sysselsättningen som är mer rimliga utifrån individens förutsättningar – och ett erkännande kan ges.

Vi ser i den sammantagna analysen att olika former av erkännande är av stor vikt för att individerna ska utveckla en *positiv självrelation* (Heidegren 2009). Analysen synliggör också kampen mellan erkännande och bristen på erkännande. Det framgår att sysselsättningen bidrar med de former av erkännande som kan hänföras till *social uppskattning* och *mänskliga primärrelationer*. Samtidigt upplevs en avsaknad av erkännande genom *social uppskattning* och *rättsligt erkännande*. Erkännande genom social uppskattning, beskrivs alltså både som närvarande och frånvarande av olika deltagare. När den sociala uppskattningen beskrivs som frånvarande kan detta analytiskt förstås genom begreppet *passiv negation* (Voswinkel i Heidegren 2009), då den verifiering som ett ”riktigt” jobb ger – i form av ansvar, förtroende och lön – inte kan erbjudas inom sysselsättningsverksamheterna. Att denna återkoppling uteblir, kan leda till känslor av besvikelse. Den ambivalens mellan erkännande och brist på erkännande som blir tydlig här, återspeglar liknande motsägelser som synliggörs i analysen av stigma; det både motverkas och skapas på en och samma gång.

5.4 En helt perfekt dag

Att skapa framtidsplaner och mål är en viktig del i upplevelsen av välbefinnande (Leufstadius et al. 2008). För att framtidsvisioner ska vara möjligt behövs förutsättningar att kunna uppnå de mål som ställs. I följande tema undersöker vi intervjupersonernas syn på sin tillvaro och framtid, samt hur de tänker kring sina möjligheten att komma vidare ifrån sysselsättningen.

5.4.1 Ett bättre liv sen

Samtliga intervjupersoner nämner att de tidigare haft någon sorts avlönat arbete på den reguljära arbetsmarknaden. De berättar också att de kontinuerligt deltar på sysselsättningen där några upplever att de utför kvalificerade arbetsuppgift under ett visst antal timmar i veckan. IP3 upplever att sysselsättningen bidrar till en personlig utveckling:

Om jag kan göra de sakerna nu och gå till (sysselsättningen), så kan jag få ett bättre liv sen! Det kanske är det som är motivationen. Att jag gör små saker för att leva ett bra liv... [...]. om jag vill gå en utbildning eller vad det nu är, om jag gör detta nu så kanske det är större sannolikhet att jag klarar det andra sen.

IP3 talar om ett bättre liv i framtiden och ser sysselsättningen som en plats där hen kan stärka sina förutsättningar. IP3 motiverar sig själv med att tänka att hen tar små steg framåt för att någon gång i framtiden kunna uppnå ett bättre liv som är bortom sysselsättningen. Senare in i intervjun får IP3 frågan om vart hen ser sig själv om fem år och svarade följande:

Jaaa, det är en bra fråga, jag är nog kvar, jag tror mest att det är så, jag lever bakom resten av världen. Men om jag skulle hoppas... Så någon utbildning och jobb inom den utbildningen.

I citatet tvekar IP3 till en början om hen är kvar på sysselsättningen eller inte. Sedan svarar IP3 att hen "lever bakom resten av världen"; hen tillskriver sig själv här en marginaliserad position som inte inkluderar ett reguljärt arbetsmarknadsdeltagande. Hen förefaller inte riktigt tro på sina möjligheter utanför sysselsättningen. I sättet som IP3 beskriver sin framtid, framstår ett avlönat arbete mer som en dröm. Idén om att leva bakom resten av världen kan även ses hos IP5:

Intervjuare: Hur skulle du beskriva en perfekt dag utan några begränsningar?

IP5: En helt perfekt dag? Jag skulle kunna jobba heltid som (yrke) på (arbetsplats) igen... Det är min favorit. Det är en helt perfekt dag... Men sedan jag gick in i väggen, har jag aldrig kommit tillbaka riktigt. [...]. Jag kan inte jobba längre... Jag har testat på allt, och jag bara går ner mig varje gång. Då är det bättre att jag är aktiv där jag kan (på sysselsättningen) [...].

Intervjuare: Om du skulle få erbjudande att vara på (arbetsplatsen), några timmar i veckan. Hade du kunnat tänka dig det då?

IP5: Fysiskt hade jag orkat det, men psykiskt hade jag däremot inte orkat. Hade jag kunnat, hade jag sagt ja! [...]. Samtidigt vet jag det finns en risk att jag blir dålig igen. Så jag tror att min doktor hade sagt nej. [...]. Jag hade sagt JA, det hade jag, men sen hade alla andra sagt, du hallå, tänk efter lite nu...

Likt IP3 beskriver IP5 här olika hinder för att ta sig vidare i livet. Dessa hinder förläggs huvudsakligen på omgivningen. ”Min doktor” och ”alla andra” hade sagt nej. I båda intervjupersonernas berättelser synliggörs en ambivalens; ett hopp och en önskan om att kunna jobba reguljärt, men parallellt en tro – eller möjligtvis insikt – om att det nog kan bli svårt. De psykiska funktionsnedsättningarna beskrivs här krocka med kraven på arbetsmarknaden och omgivningens tro och attityder.

5.4.2 Jag är på väg

Flera av deltagarna lyfter i intervjuerna att ett bättre liv innefattar ett arbete. Två av våra intervjupersoner beskriver att de redan är i gång med att försöka ta sig in på den reguljära arbetsmarknaden. IP4 är en av dessa:

Jag är på väg att söka riktigt nu, asså söka riktiga jobb. Det är vad jag siktar på.

Trots att de flesta av våra intervjupersoner uttrycker en önskan om att komma ut på den reguljära arbetsmarknaden, ser majoriteten – fem av deltagarna – sig som kvar på sysselsättningen i ett framtidsscenario.

Bara två av deltagarna beskriver en framtid som anställda. En förklaring till varför de flesta av deltagarna uttrycker en önskan om att komma vidare till en anställning, kan förstås med hjälp av Voswinkels begrepp *anseende* (Heidegren 2009). Individer eftersträvar ett gott anseende och ett sådant uppnås genom att andra erkänner individen genom positiv återkoppling, som respekt och uppskattning. Den egna självbilden påverkas inte bara av hur personen ser på sig själv, utan även av hur andra ser på personen. Som berörts tidigare blir individer som deltar på en sysselsättning stigmatiserade, således förhindras *anseende*. Att bryta sig ifrån gruppen genom att delta på den reguljära arbetsmarknaden innebär

inte bara att stigmatiseringen kan minska. Det möjliggör även att *anseendet* kan höjas och ett större erkännande kan nås (jfr Sheeran & Abraham 1994).

Att självbilden påverkas av hur andra ser dig blir också tydligt när IP5 i sitt tidigare citat talar om hur omgivningen inte tror på hens möjligheter. Enligt Honneth (Heidegren 2009) leder social missaktning till personlig skadegörelse som kan förhindra individens handlingsförmåga. Den ambivalens som tydliggörs bland intervjupersonerna mellan att önska sig en framtid med ett betalt arbete och att tvivla på sin förmåga att kunna ta sig dit, kan därför förstås från två perspektiv. Dels som en återkoppling av omgivningens begränsade syn på dem och deras förmågor. Dels som ett resultat av tidigare erfarenheter de beskriver från den reguljära arbetsmarknaden; erfarenheten av att inte klara av att vara på en arbetsplats som inte är – eller var – anpassad efter deras förmåga. Här ekar strukturella hinder, som att arbetsmarknaden i mycket begränsad utsträckning idag är utformad för att rymma personer med psykiska funktionsnedsättningar.

Även i denna del av analysen syns alltså en ambivalens: en önskan om att arbeta på riktigt, men framtidsbilder som huvudsakligen inte innehåller reguljära anställningar. De motsägelser som identifieras kring meningsfullheten i verksamheterna – vad det gäller möjligheter att motverka stigma och erbjuda deltagarna erkännande – förefaller alltså återspeglas även i deltagarnas självbilder och framtidsscenario. Hur kan vi då förstå dessa ständigt återkommande begränsningar och motsägelser i våra intervjuer, och möjligheter att skapa ett fullgott erkännande av personer som lever med psykiska funktionsnedsättningar? Detta diskuterar vi vidare i slutdiskussionen, som nu följer.

6. Avslutande diskussion

Syftet med studien är att lyfta fram hur deltagare på kommunala sysselsättningsverksamheter inom socialpsykiatrin upplever sysselsättningens meningsfullhet och hur den bidrar till deras välbefinnande och känsla av delaktighet i samhället. Uppsatsens första frågeställning berör hur intervjupersonerna upplever sysselsättningen och dess anpassning utifrån deras behov och förutsättningar. Majoriteten av intervjupersonerna beskriver sysselsättningen som något positivt. Att deltagandet bryter den sociala isolering som många tidigare har levt i, lyfts återkommande fram i intervjuerna. Likaså beskrivs den gemenskap som skapas mellan deltagarna i verksamheterna som betydelsefull. I intervjuerna beskrivs även verksamheterna som ”mer anpassade” utifrån deltagarnas behov och förutsättningar än den reguljära arbetsmarknaden. I analysen påvisas hur möjligheten att utföra arbete och aktiviteter utifrån egna förutsättningar, i en god gemenskap där individen tillåts vara sig själv, möjliggör personlig utveckling under en vardag med struktur. Teoretiskt kan detta förstås utifrån det erkännande i form av mänskliga primärrelationer och sociala uppskattning som verksamheterna möjliggör (Heidegren 2009). Resultaten samstämmer med tidigare forskning som visar på att struktur, ett socialt liv och att en känsla av att vara behövd påverkar individens upplevelse av meningsfullhet (Leufstadius et al. 2008; Leufstadius & Eklund 2008).

Detta knyter också an till uppsatsens andra frågeställning som fokuserar hur deltagarna upplever att sysselsättningen påverkar deras välbefinnande och livssituation. Analysen synliggör här att sysselsättningsverksamheter både kan reproducera och motverka stigma. Intervjupersonerna beskriver återkommande sysselsättningen som en plats där de kan vara sig själva och som erbjuder en trygg miljö, där de kan bryta en ohälsosam isolering. Det framkommer att såväl deltagare som personal bidrar till att miljön uppfattas som trygg. Verksamheterna kan i detta perspektiv förstås som en plats där omgivande stigma kan minskas och lindras (jfr Goffman 2020), vilket stärker deltagarnas välbefinnande. Detta kan också återföras på tidigare forskning som lyfter fram hur självstigma kan ha en negativ påverkan på individens livskvalitet och hur det därför är viktigt med platser där upplevelser av stigma motarbetas (Switaj et al. 2017).

Parallellt syns hur deltagandet i sig skapar stigmatisering och hur detta medför olika begränsningar och utmaningar i intervjupersonernas livssituation. I flera fall beskriver intervjupersonerna att de talar om sitt deltagande på sysselsättningen som ett arbete för utomstående. Här används *skylning* som strategi för att hantera stigmatiseringen (Goffman 2020). Flera deltagare i vår undersökning lyfter också fram en önskan om lön och "riktigt" arbete. Eftersom målgruppen varken erhåller betalning eller ett anställningskontrakt för utförda arbetsuppgifter syns här en frånvaro av erkännande. När deltagarna talar om ett "riktigt" arbete görs detta även i relation till en önskan om att deras att kompetens ska ses som värdefull, som på en "riktig" arbetsplats. Utifrån tidigare forskning (Dunn, Wewiorski & Rogers 2008) kan vi se att ett erkännande i form anställningskontrakt och lön för utfört arbete bidrar till en förstärkt social identitet och meningsfullhet (se även Sheeran & Abrahams 1994). Vår analys visar här att ett arbete på den reguljära arbetsmarknaden kan bidra till former av rättsligt och social erkännande som inte fullt ut kan erbjudas på en sysselsättningsverksamhet (jfr Heidegren 2009).

Flera av deltagarna har varit på sysselsättningen i många år. I intervjumaterialet syns en önskan om ett arbetsmarknadsdeltagande eller en vidareutbildning som leder vidare till arbete. Samtidigt beskriver flera en sådan framtidsutsikt som en dröm, mer än som en verklighet. Ett arbetsmarknadsdeltagande framträder således för vissa som något som inte ligger inom räckhåll. Analysresultaten pekar här mot att det finns en risk att deltagare cementeras och blir "fastlåsta" inom sysselsättningsverksamheter. Denna tolkning samstämmer med vad som påpekas i betänkandet *Ambition och ansvar* (SOU 2006:100).

Vår tredje frågeställning handlar om de brister och styrkor med meningsfull sysselsättning som synliggörs i intervjumaterialet och hur det påverkar deltagarnas upplevelser av delaktighet i samhället. Resultatet visar att det finns en variation i intervjupersonernas upplevelser av meningsfullhet och delaktighet inom sysselsättningsverksamheterna. En del är nöjda med sin situation och uppfattar att det sysselsättningarna har att erbjuda är tillräckligt medan andra vill söka sig vidare. Studiens sammantagna resultat pekar mot att sysselsättningarnas fokus i mångt och mycket ligger på individens välmående, snarare än att förbereda och hjälpa dem vidare till ett arbetsmarknadsdeltagande. Tidigare forskning pekar däremot på att målgruppen får ut mer av ett

arbetsmarknadsdeltagande, både i livskvalité och för den socioekonomiska situationen (Areberg 2013). Likaså lyfts lönearbete fram som betydande för individer med psykiska funktionsnedsättningar (Leufstadius, Eklund & Erlandsson 2009). Den önskan om att uppnå ett deltagande på den reguljära arbetsmarknaden som beskrivs av fler intervjupersoner kan därför förstås som centralt för deras möjlighet att stärka sin identitet och uppleva en reell känsla av delaktighet i samhället. Enligt 5 kap. 7 § Socialtjänstlagen (SFS 2001:453) ligger det inom kommunens ansvar att se till att målgruppen har förutsättningar för att leva som alla andra, vilket väcker funderingar på om svenska kommuner gör tillräckligt för att hjälpa personer med psykiska funktionsnedsättningar ut på arbetsmarknaden?

Socialstyrelsen (2011; 2018) rekommenderar IPS-modellen som metod för att främja arbetsmarknadsdeltagande bland personer med psykiska funktionsnedsättningar. Modellen används idag av 41 procent av kommunerna i landet (ibid. 2020). I de sex kommuner som deltagarna i vår studie har rekryterats från finns bara en verksamhet som uppger sig erbjuda arbetsspecialister med inriktning på IPS-modellen. Ingen av de intervjuade personerna i vår studie deltar i någon sådan insats. Att vår analys återkommande pekar mot motsägelser i deltagarnas möjlighet att ta sig ut ur en stigmatiserande position, få erkännande som individer och kunna se sig i ett sammanhang på arbetsmarknaden framöver, understryker behovet av att svenska kommuner i högre utsträckning arbetar för att implementera mer inkluderande och proaktiva lösningar för personer med psykisk funktionsnedsättning. IPS-modellen kan utifrån vår analys förstås som en metod som i högre utsträckning än traditionella sysselsättningsverksamheter kan erbjuda rättsligt och socialt erkännande, och således hjälpa individerna att stärka sin personliga identitet.

Sammantaget stämmer våra forskningsresultat väl överens med den forskning som lyfts fram i kunskapsläget. Genom att lyfta fram hur *stigma* och *erkännande* både kan stärka och motverka välbefinnande bland deltagare på verksamheter för meningsfull sysselsättning, har studien även bidragit till att tydliggöra vilka motsägelser som dessa verksamheter formar i relation till individens rätt till och behov av erkännande och delaktighet i samhället.

6.1 Fortsatt forskning

Vårt förslag på fortsatt forskning riktar sig till att fånga hur stigmatisering av personer som deltar i insatser för meningsfull sysselsättning kan motverkas. Vi ser genom vår studie att en stigmatisering förekommer, som är svår att eliminera. För att motverka stigmatisering av målgruppen behövs inte bara erkännande i form av anpassade insatser. Det behövs även en ökad förståelse i det omgivande samhället för individer som lever med psykisk funktionsnedsättning. Att vidare undersöka hur förståelsen om psykisk funktionsnedsättning kan utvecklas för att motverka stigmatisering av målgruppen, ser vi därför som en viktig framtida forskningsfråga. Genom att undersöka detta område skulle stigmat bakom psykisk funktionsnedsättning bättre kunna förstås och vägar för att främja integrering mellan olika samhällsgrupper kunna identifieras.

För att fullborda vår studie hade vi önskat att mer fokus lagts på personer som inte deltar på en sysselsättning. Vi tror att den gruppen kan ge värdefull information om hur sysselsättningen kan utvecklas för nå ut till ett större spektrum av människor och bättre utformas efter målgruppens behov. En annan viktig del är att undersöka hur den reguljära arbetsmarknaden kan anpassas för att fler individer ska kunna arbeta utifrån deras egna förutsättningar. Vi anser att glappet mellan sysselsättningens verksamhet och den reguljära arbetsmarknaden är för stort. Arbetsmarknaden går miste om deras kompetens samtidigt som gruppen stigmatiseras då samhället inte erkänner individerna som värdiga samhällsmedborgare.

7. Referenslista

Areberg, Cecilia (2013) *Individual placement and support for persons with severe mental illness - Outcomes of a randomised controlled trial in Sweden*. Doktorsavhandling. Lund: Lunds universitet.

Areberg, Cecilia, Tommy Björkman & Ulrika Bejerholm (2013) Experiences of the individual placement and support approach in persons with severe mental illness. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 27 (3): 589-596.

Barmark, Mimmi & Göran Djurfeldt (2020) *Statistisk verktygslåda 0: Att förstå och förändra världen med siffror*. Andra uppl. Lund: Studentlitteratur.

Bejerholm, Ulrika, Cecilia Areberg, Caisa Hofgren, Mikael Sandlund & Miles Rinaldi (2014) Individual Placement and Support in Sweden — A randomized controlled trial. *Nord J Psychiatry*, 69 (1): 57-66.

Berg, Martin (2015) *Netnografi: att forska om och med internet*. Första uppl. Lund: Studentlitteratur.

Boman, Tomas (2019) *Situationen på den svenska arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning - en sekundäranalys om sysselsättning, yrkesnivå, diskriminering, stöd och anpassning för personer med olika typer av funktionsnedsättning*. Doktorsavhandling. Örebro: Örebro universitet.

Bond, Gary, Robert Drake & Deborah Becker (2008) An Update on Randomized Controlled Trials of Evidence-Based Supported Employment. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 31 (4): 280–290.

Bremberg, Sven & Christina Dalman (2015) *Begrepp, mätmetoder och förekomst av psykisk ohälsa och psykiatriska tillstånd hos barn och unga*. Stockholm: Forte.

Brinchmann, Beate, Tarjei Widding-Havneraas, Matthew Modini, Miles Rinaldi, Cathrine Moe, David Mcdaid, A-La Park, Eoin Killackey, Samuel B Harvey & Arnstein Mykletun (2020) meta-regression of the impact of policy on the efficacy

of individual placement and support. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 141 (3): 206-220.

Bryman, Alan (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Tredje uppl. Stockholm: Liber.

Ds 2008:23. *FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning*. Stockholm: Socialdepartementet.

Dunn, Erin, Nancy Wewiorski & Rogers Sally (2008) The Meaning and Importance of Employment to People in Recovery from Serious Mental Illness: Results of a Qualitative Study. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 32 (1): 59–62.

Eriksson-Zetterquist, Ulla & Göran Ahrne (2015) Intervjuer. I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Andra uppl. Stockholm: Liber.

Fredriksson, Anna & Åsa Moberg (2020) *De omöjliga: från psykiatrireform till dyr och dålig vård*. Första uppl. Stockholm: Natur & Kultur.

Goffman, Erving (2020) *Stigma: den stämplades roll och identitet*. Femte upplagan Lund: Studentlitteratur.

Heidegren, Carl-Göran (2009) *Erkännande*. Första uppl. Malmö: Liber.

Honneth, Axel (2003) *Erkännande: praktisk-filosofiska studier*. Göteborg: Daidalos.

Ineland, Jens (2014) Kropp och känsla. Perspektiv på utvecklingsstörning och hälsa. *Socialmedicinsk Tidskrift*, 91 (6): 640-650.

Jakobsson, Ulf (2008) KASAM-instrumentets utveckling och psychometriska egenskaper – en översikt. *Vård I Norden*, 28 (1): 53–55.

Lalander, Philip (2015) Observationer och etnografi. I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Andra uppl. Stockholm: Liber.

Leufstadius, Christel & Mona Eklund (2008) Time use among individuals with persistent mental illness: Identifying risk factors for imbalance in daily activities. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*, 15 (1): 23-33.

Leufstadius, Christel, Lena-Karin Erlandsson, Tommy Björkman & Mona Eklund (2008) Meaningfulness in Daily Occupations among Individuals with Persistent Mental Illness. *Journal of Occupational Science*, 15 (1): 27-35.

Leufstadius, Christel, Mona Eklund & Lena-Karin Erlandsson (2009) *The meaningfulness of work – Experiences among employed individuals with persistent mental illness*, 34 (1): 21-32.

Lind, Rolf (2014) *Vidga vetandet: en introduktion till samhällsvetenskaplig forskning*. Första uppl. Lund: Studentlitteratur.

Lindqvist, Rafael, David Rosenberg & Lars Fredén (2011) Den svenska psykiatrireformen i nordisk belysning. *Socialmedicinsk tidskrift*, 88 (6): 524-533.

Lundberg, Bertil, Lars Hansson, Elisabeth Wentz & Tommy Björkman (2009) Are stigma experiences among persons with mental illness, related to perceptions of self-esteem, empowerment and sense of coherence?. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 16 (6): 516–522.

Matscheck, David (2019) Evidensbaserad metod eller praktisk verksamhet? – supported employment utan IPS. *Socialvetenskaplig tidskrift*. 26 (1): 87-108.

Mello, Ana Carolina Carreira, Débora Ricci Diture & Taís Quevedo Marcolino (2020) The meaning making of what is meaningful: dialogues with Wilcock and Benetton. *Cadernos Brasileiros de Terapia Ocupacional*, 28 (1): 352-373.

Regeringens proposition 1993/94:218. *Psykiskt stördas villkor*.

Rennstam, Jens & David Wästerfors (2015) Att analysera kvalitativt material. I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Andra uppl. Stockholm: Liber.

Rosenberg, David (2009) *Psychiatric disability in the community: Surveying the social landscape in the post-deinstitutional era*. Doktorsavhandling. Umeå: Print och Media.

SCB (2020) *Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2020*. Stockholm: Statistikmyndigheten.

SFS 2001:453. *Socialtjänstlag*.

Sheeran, Paschal & Charles Abraham (1994) Unemployment and Self-conception: A symbolic interactionist analysis. *Journal of community & applied social psychology*, 4 (2): 115-129.

Socialstyrelsen (2011) *Nationella riktlinjer för psykosociala insatser vid schizofreni eller schizofreniliknande tillstånd 2011 – stöd för styrning och ledning*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2017) *Genomförandet av Agenda 2030 - Underlag från Socialstyrelsen*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2018) *Nationella riktlinjer för vård och stöd vid schizofreni och schizofreniliknande tillstånd - Stöd för styrning och ledning*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2020) *Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning - Lägesrapport 2020*. Stockholm: Socialstyrelsen.

SOU 2006:100. *Ambition och ansvar - Nationell strategi för utveckling av samhällets insatser till personer med psykiska sjukdomar och funktionshinder*. Stockholm: Regeringskansliet.

Statskontoret (2007) *De nya insatserna för funktionshindrade inom arbetsmarknadspolitiken – En inledande kartläggning*. Stockholm: Statskontoret.

Svensson, Peter & Göran Ahrne (2015) Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Andra uppl. Stockholm: Liber.

Switaj, Piotr, Paweł Grygiel, Anna Chrostek, Izabela Nowak, Jacek Wcio'rk & Marta Anczewska (2017) The relationship between internalized stigma and quality of life among people with mental illness: are self-esteem and sense of coherence sequential mediators?. *Quality of life research*, 26 (9): 2471–2478.

Trevett, Jimmie (2018) Glöm inte de psykiskt funktionsnedsatta!. *Dagens Samhälle*, den 5 juli 2018, Kommunalpolitik. <https://www.dagenssamhalle.se/debatt/glom-inte-de-psykiskt-funktionsnedsatta-22907> Hämtad: 2021-05-01.

Bilagor

Bilaga 1: Intervjuguide

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

Bakgrund:

- Berätta kort om dig själv. (ex: ålder, kön, familj, boende, intressen etc.).

Sysselsättnings utformning:

- Hur kom du till sysselsättningen?
- Hur länge har du varit här?
- Fanns det olika valmöjligheter?
 - Hur ofta är du på sysselsättningen? Följer du något schema?
 - Hade du något arbete innan sysselsättningen?
- Hur upplever du din sysselsättning?
- Kan du beskriva hur en sysselsättningsverksamhet bör se ut enligt dig? (Exempelvis: inredning, lokaler, människor, aktiviteter).
 - Vilka av dessa delar ser du som extra viktiga?
- Vilka möjligheter har du att påverka aktiviteter på sysselsättningen?
- Upplever du att det fattas något i din vardag som sysselsättningen inte erbjuder?

Sysselsättningens betydelse:

- Vad är det som får dig att gå till sysselsättningen?
 - Finns det något som lockar dig till att gå dit?
 - Har du några förslag till förbättringar eller önskemål?
 - Ex: Föreställ dig en regnig måndag morgon, hur skulle du övertala dig själv att åka i väg till sysselsättningen? Hade du valt att stanna hemma eller åka dit ändå? Vilket beslut tror du att du tagit?
- Tycker du att sysselsättningen är stimulerande?
 - Skulle du vilja ha mer eller mindre utmaning?
 - Finner du att sysselsättningen fyller en funktion för din del?
- Vad har sysselsättningen för betydelse för dig?

Upplevelsen av sysselsättning:

- Upplever du någon skillnad för din livssituation sedan du påbörjade ditt deltagande hos sysselsättningen.
- Vad är skillnad mellan vardag och helg för dig?
- Vad ser du dig ha för sysselsättning om 5år?
- Nämn spontant tre tankar du får när du hör ordet sysselsättning?
- Hur skulle du beskriva personalen som arbetar på sysselsättningen?
- Vad svarar du när någon frågar om vad du gör om dagarna?

Avslutande frågor:

- Hur skulle du beskriva att en perfekt dag utan några begränsningar?
- Finns det något som du skulle vilja tillägga eller ta bort innan vi avslutar?

Bilaga 2: Informationsbrev

Informationsbrev

Våra namn är Danny Hallin och Michael Huynh. Vi är två studenter i 30-årsåldern som läser sista året på socionomprogrammet vid Lunds Universitet. Vi utför nu en undersökning för vår C-uppsats och är glada över att just du visat intresse av att medverka.

I C-uppsatsen kommer vi undersöka hur människor från olika kommuner i södra Sverige upplever sitt deltagande vid en sysselsättningsverksamhet genom socialpsykiatri. Syftet är att undersöka hur en sysselsättning upplevs och vad den har för effekter på individens tillvaro. Vi hoppas med denna undersökning att kunna lyfta fram ert perspektiv och era kunskaper, med förhoppning om att få en fördjupad förståelse inom området.

För att följa de rådande Covid-19 restriktionerna kommer vi att genomföra våra intervjuer digitalt, antingen via nätet eller via telefon beroende på ditt önskemål. Vi har även förståelse för att restriktionerna kan påverka ert deltagande på sysselsättningen i viss utsträckning. Med detta sagt vill vi förtydliga att vårt huvudfokus är att undersöka sysselsättningens betydelse för individen och inte pandemins effekter på sysselsättningen.

Ljudet på intervjuerna kommer att spelas in för vårt eget bruk, vi säkerhetsställer att du förblir anonym så att ingen skall kunna identifiera vad du svarat. Vi kommer skriva ner intervjuerna som en anonymiserad text som sedan sparas på ett minneskort i säkert förvar. Anteckningarna kommer endast att användas av oss (Danny och Michael) för att sammanställa resultatet av undersökningen. Insamlat material kommer raderas i samband med att uppsatsen publiceras.

Deltagandet i studien är frivilligt och uppskattas ta ca 15-40 minuter. Tiden är inget fast utan något ni själva reglerar då vi inte vill gå miste om vad ni har att säga. Vi kommer ha en intervjuguide med frågor som stöd, den kommer även mejlas till er så ni har möjlighet att läsa den innan. Du bestämmer själv vad du vill berätta och du kan när som helst avbryta din medverkan utan att du behöver delge någon förklaring.

Vi hoppas att du vill medverka i vår undersökning och ser verkligen fram emot att få ta del av dina synvinklar!

Med vänliga hälsningar

Danny Hallin
Student
0708-96 21 69
danny.hallin.0573@student.lu.se

Michael Huynh
Student
0728-39 46 25
michael.huynh.2340@student.lu.se

Ulrika Levander
Fil. Dr, Handledare
0709-901 790
ulrika.levander@soch.lu.se

Bilaga 3: Samtyckesformulär

Samtycke till intervju

Under socionomprogrammets sjätte termin på Lunds Universitet har vi ett fördjupningsarbete som innebär att undersöka hur en sysselsättning upplevs och vad det har för effekter på tillvaron. Nedan finner ni samtycket för att medverka i studien och om att vi får använda den information som framkommit under intervjun.

Medgivande

Här bekräftas att jag har tagit del av informationsbrevet och fått veta syftet med studien. Jag har fått utrymme att ställa frågor och accepterar att delta.

Jag har även fått information om att uppgifterna om mig kommer samlas in i ljudinspelning och behandlas så att materialet inte kan identifieras eller avslöjas för obehöriga. Insamlad information kommer raderas när Lunds Universitet har examinerat uppgiften.

Jag är införstådd i att deltagandet är frivillig och att jag utan förklaring kan avbryta eller dra tillbaka mitt deltagande i studien.

Ort och datum _____

Förnamn och efternamn _____

Telefonnummer _____

Namnteckning _____

Samtycket har insamlats muntligen vid intervjuinspelning.